

DRAGO UNUK

FONETIČNO-FONOLOŠKI STATUS FONEMA /v/ V SLOVENSKEM GOVORJENEM KNJIŽNEM JEZIKU

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.29.2.02](https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.02)

Članek obravnava fonetični in fonološki status fonema /v/ glede na slovenski knjižni jezik. Fonetično-fonološke raziskave v novejšem času so pokazale nejasnosti glede definiranih glasovnih variant (alofonov) fonema /v/ v sodobnem govorjenem knjižnem jeziku in variantnost uresničevanja pravopisno-pravorečne norme ter potrebo po fonetični in fonološki obravnavi alofonov fonema /v/. Obravnava je usmerjena v raziskovalna vprašanja o /v/: število in vrste alofonov ter fonotaktične razvrstitve posameznih alofonov v glasovnem okolju v vzglasju in izglasju zloga glede na načelo *zaporedje zvočnosti*; fonetične artikulacijske, akustične in avditivne značilnosti posameznih alofonov; zapisovanje posameznih alofonov v transkripciji IPA in narodni fonetični transkripciji; fonotaktična pravila razvrstitve posameznih alofonov. Raziskava ugotavlja drugačen fonetični in fonološki status /v/, kot je uveljavljen v predpisnih priročnikih.

Ključne besede: fonem /v/, razvrstitev /v/, alofon, dvoglasnik, zvočnost, fonetična transkripcija, fonotaktika

The Phonetic and Phonological Status of the Phoneme /v/ in Spoken Standard Slovenian

This article deals with the phonetic and phonological status of the phoneme /v/ in standard Slovenian. Recent phonetic and phonological research has revealed uncertainties regarding the allophones of /v/ defined in contemporary spoken standard language and variability in applying the orthographic and orthoepic norm, along with a need for a phonetic and phonological analysis of allophones of /v/. The article focuses on the following research issues related to /v/: the number and types of allophones, and the phonotactic distribution of individual allophones in the phonetic environment in syllable onsets and codas according to the sonority hierarchy; phonetic articulatory, acoustic, and auditory characteristics of individual allophones in IPA transcription and Slovenian phonetic transcription; and phonotactic rules for the distribution of individual allophones. The research findings show a different phonetic and phonological status of /v/ than that established in prescriptive manuals.

Keywords: phoneme /v/, order of /v/, allophone, diphthong, sonority, phonetic transcription, phonotactics

1 UVOD

Fonetični in fonološki status fonema /v/ v slovenskem govornem knjižnem jeziku je v preteklosti pritegoval precejšnjo pozornost v jezikoslovnih razpravah in fonetično-fonoloških raziskavah. Predvsem v opredelitvah nastopanja /v/ v različnih razvrstitvah in različnih uresničitvah (variantah) so prevladovala fonološka merila, fonetične raziskave razločevalnih lastnosti posameznih variant v novejšem času pa ne kažejo sorazmernosti z njimi. V ospredju prispevka so temeljna vprašanja o fonemu /v/: (1) katere so njegove stvarne glasovne različice; (2) fonotaktična razvrstitev njegovih posameznih glasovnih različic v glasovnem okolju v zlogu; (3) fonetične izgovorne, zvočne in slušne značilnosti njegovih posameznih glasovnih različic; (4) ustreznost zapisovanja njegovih glasovnih različic v prepisu IPA in širokem narodnem fonetičnem prepisu, oprtem na pravopisni prepis, tj. za potrebe uporabnikov jezika (v priložnikih idr.) kot nabor grafemskih znakov za izrazitev glasovnih različic; (5) njegove fonetične in fonološke lastnosti; (6) fonotaktična pravila za razvrstitve posameznih glasovnih različic /v/. Izhajam iz spoznanj, da je sodobno kodificiranje govornega jezika zahteven proces glede na to, da je slovenski jezik narečno in družbeno zelo razčlenjen in v tem raznolik, tako da je treba težiti k čim širši sprejemljivosti kodificiranega govornega jezika, ki se ga govorniki lahko naučijo in ga bodo brez zadržkov uporabljali v svoji govorni praksi, zato morajo biti pravorečni podatki razumljivi splošnemu uporabniku jezika (Tivadar – Horjak 2021: 30, 17). Namen raziskave fonema /v/ v slovenskem govornem knjižnem jeziku je videti širše fonetične in fonološke vzorce, ki se prepletajo in tvorijo celoto lastnosti in značilnosti /v/, torej njegov status.¹

Zlog je uporaben koncept v fonologiji iz treh razlogov: (a) zlog je naravno področje za izrekanje številnih fonotaktičnih omejitev; (b) fonološka pravila so pogosto preprosteje in natančneje izražena, če se izrecno nanašajo na zlog; (c) številne fonološke procese je najbolje interpretirati z metodo, da je niz fonoloških segmentov razčlenjen v okviru zloga (Kenstowicz 1994: 250). Fonotaktično zgradbo je mogoče v veliki meri razumeti s predpostavko, da so segmenti organizirani v enote v velikosti zloga in da besede lahko vsebujejo več zlogov kot preprosto ponavljanje sheme CV, tako da ne prihaja do dodatnih zapletov na besednih mejah. Ko se osredotočimo na zgradbo zlogovne enote, opazamo, da mnogo jezikov dopušča razna odstopanja od osnovne sheme CV. Tradicionalna opisna in teoretična terminologija označuje takšna odstopanja kot *zapleteno vzglasje*, *zaprti zlog*, *zapleteno izglasje*, *medsamoglasniški nizi*. Pomembno odkritje je bilo, da je odstopanje od enostavne sheme v nekaterih jezikih mogoče omejiti na besedne meje (Hulst – Ritter 1999: 13).

¹ Pravopisni prepis v prepisu IPA je naslednji: c = /ts/, š = /ʃ/, č = /tʃ/, ž = /ʒ/, dž = /dʒ/, h = /x/. Drugi znaki (simboli) so razloženi v vsebini prispevka.

Zlog opredelim kot organiziranost segmentalnih prvin v enoti govora v splošnem s trdno zgradbo vzorca vzglasje (Vz), jedro (J), izglasje (Iz). Zlogi brez izglasja so odprti zlogi, zlogi z izglasjem pa zaprti zlogi. Večinoma jedro zaseda samoglasnik (V) kot vrh zvočnosti, vzglasje in izglasje soglasnik/-i (C), tako da glede na jedro zvočnost pada na eno ali drugo stran, kar ustreza načelu *zaporedje zvočnosti – NZZ* (podrobneje gl. Unuk 2022: 71). Odstopanja od NZZ so predvsem v začetnem vzglasju in končnem izglasju zloga. Soglasniški nizi med samoglasnikoma niso enaki nizom v vzglasju in izglasju. Številni nizi so manjkrat prepovedani v izglasjih zloga glede na vzglasja zloga. Prav položaj v zlogu je najpomembnejša vloga med okoliščinami uresničevanja fonološkega segmenta (Goldsmith 2011: 188–190, 195).

2 ZGODOVINSKI PREGLED

V poznopraindoevropskem obdobju so bili zaprti samoglasniki i, \bar{i}, u, \bar{u} v začetnem vzglasju redki, sredi besede v izpeljavi in pregibanju so bile pogoste alternacije $i - y, u - w$. Domneva se, da sta bila i, u glasovni različici – alofona polsamoglasnikov y, w ($\bar{i} < i/y + h, \bar{u} < u/w + h$); prav zato naj bi se v jezikoslovju zapisovalo npr. *ey* [ej] in *ew* [eʷ] ipd. V kombinaciji z odprtimi samoglasniki sta i, u tvorila dvoglasnike: *ai, ei, oi, au, eu, ou*. Samoglasniki enoglasniki so bili a, e, o ; polsamoglasniki so bili $i/y, u/w$. Po razpadu indoevropske skupnosti je bil glasovni razvoj drugačen, znova je bilo vzpostavljeno razlikovanje $i : y, u : w; i, u$ sta postala samoglasnika, j, w sta bila uvrščena med pripornike (Kořínek – Erhart 2000: 113–119). Poznopraindoevropska beseda je bila brez predpon, besede so se torej začenjale s korenskim morfemom. Zgradbo besednovzglasnih korenov so urejala enaka pravila kot vzglasja zlogov. Začetna vzglasja je tvoril soglasnik ali soglasniški niz dveh do treh soglasnikov. Dvočlenske konfiguracije so bile: *ST, SR, TR* in redko še *TT, TS*. Tričlenske kombinacije so bile le *STR*, tj. le *sTr* in *sTl* (V – samoglasnik, C – soglasnik, T – nezvočnik, S – sičnik, R – jezičnik, nosnik, y, w). Delovalo je pravilo: v nize C + y/w po dolgem V se vriva i/u . Tako je C na koncu korenskega morfema postal vzglasje naslednjega oz. novega zloga: $C_1VC_2yV - C_1VVC_2iyV; C_1VC_2wV - C_1VVC_2vwV$ (t. i. Sierversov zakon). Poudarjena je bila težnja po optimalnem modelu CV kot težnja po progresivni zvočnosti, ki jo uresničujejo indoevropski jeziki že od davnih razvojnih stadijev. V slovanskih jezikih je z zakonom o odprtih zlogih nastalo poenotenje soglasniških nizov sredi besede: dopustni so bili le enostavni soglasnik in le soglasniški nizi, ki so bili enaki začetnim vzglasjem. V poznejšem razvoju so po izginjenju neparnih jerov nastale nove soglasniške skupine, po prenehanju delovanja zakona o odprtih zlogih pa še zlogi z izglasjem (Kořínek – Erhart 2000: 123–128). Predpostavlja

se, da se je slovanski zveneči *v* uresničeval prvotno, tj. v praslovanščini, glede na glasovno okolje kot zobnoustnični in ustnični glas po posameznih praslovenskih narečjih (Kořínek – Erhart 2000: 86). Indoevropski [u] se je razvijal v praslovanščini v različnih konfiguracijah v zlogih različno: labiodentalni spirant [v] pred samoglasniki; bilabialni zaokroženi spirant [v] ali [u] pred zvenečimi soglasniki v vzglasju zloga; nezveneči soglasniški [u] oz. [u] pred nezvenečimi soglasniki v vzglasju zloga, pri počasnem govoru pa navadni [ũ] (Ramovš 1924: 129). Prepozicija *v̄* je dala ali [v] (*vedno, venomer*) ali [u], [u] (*je šla [u] reko, u do[u]gove je zaš[əu]*, *u Kran' grem*) ali tudi [u] (*grem [u] Kran'*). »Iz pogoste rabe v obliki *u* izhaja današnja generalizacija *u* za *v̄*, običajna tudi za kombinacijo z *u* in *u*, kadar gre za potrebno razlikovanje ali za poudarjanje predloga in v tem slučaju je predlog *u*, *u* tudi v pozicijo pred začetnim *v*- na novo vnesen: *grem v̄as /.../ proti grem u v̄as, gremo u v̄as*« (Ramovš 1924: 130).

1. V slovenskem fonemu *v*: (a) se ohranja pslovan. **v* (iz ide. **u* pred samoglasnikom), npr. *vôz*. (b) Pslovan. **v*- je lahko nastal tudi pred zadnjimi samoglasniki v vzglasju, npr. *vidra* < **ūdrah*2. V nekaterih primerih se je takšen *v* domnevno razvil šele v popraslovenskem obdobju, npr. *vôtel*. (c) Pslovan. vzglasni **v*- je pred nekaterimi soglasniki v slovenščini odpadel, npr. *lâst, tôrek*. 2. V izposojenkah ustreza tujejezičnim *v*-jevskim glasovom, npr. *vîža, vijôlica* (Snoj 2022).

Procesi jezikovnega spreminjanja so zajemali tudi fonem /v/. Nazorno se kažejo v slabljenju krajevnega pomena glagolskih predpon: krajevni prislovi so se v praslovanščini v položaju pred glagoli postopoma spremenili v glagolske predpone, v položaju pred samostalniki pa v predloge: predpona psl. **v̄b(n)-* > sln. *v(n) ≥ u-* (*v-gnésti, v-plésti, v-bóst*); predpona psl. **v̄bz-* > sln. *vz-* > *v-* (pred korenem z vzglasnimi **s-*, **z-*, **š-*, **ž-*) ≥ *z-/s-* (*vz-nésti, vz-íti, v-státi*); predpona psl. **u-* > sln. *u-* (*u-téči, u-íti, u-bežáti*). V slovenskih narečjih je prišlo do sovpadanja vzglasnih **u-*, **v̄b-*. V knjižnem jeziku se zaradi neenotnega etimološko-zgodovinskega knjiženja psl. **u-*, **v̄b-* > knj. sln. *u-*, *v-* včasih v položaju pred soglasnikom za **v̄b-* pojavlja tudi *u-* (Šekli 2016: 273, 278–280). (Predponsko-predložna razmerja na primerih glagolov v slovenskem jeziku so predstavljena v Žele 2009: 23–35.) Samostalniki z glasovno uresničitvijo [uç] imajo različen izvor (podrobneje v Šekli 2021: 81, 103).

»Zvočnik *v* je delal že našim piscem 16. stoletja preglavice zaradi izgovora. V zadregi so bili, kako ga zapisovati in izgovarjati v posameznih položajih« (Novak 2006: 139). »Na položajsko pričakovane izgovorne variante /v/ pisava ne kaže, le na izgovor dvoglasniškega *u* je od Dalmatina dalje pokazano z doslednejšo razvrstitvijo črk *u* in *v*« (Merše – Jakopin – Novak: 1992: 328). O pisanju predponskih obrazil *v-* in *u-* v okviru pravopisnih in pravorečnih pojavnosti so razpravljali Franc S. Metelko, Stanislav Škrabec, Fran Levec, Anton Breznik, Jakob Rigler in Jože Toporišič (pregled v Dobrovoljc 2004: 229). Pojavilo se je še vprašanje pisnega

ločevanja med *l* in *v* (tip *bravec – bralec*) (Dobrovoljc 2004: 232–237). Stanje v sodobnosti je: *u-* nastopa pred samoglasniki ali *v-*, npr. *uvajati, uokviriti, uvesti* (Toporišič 2000: 221–222). Še podrobnejša je opredelitev v SP 2001 (str. 1601).

Avtorji normativnih priročnikov v zadnjih sto letih so fonem /v/ pojmovali različno, izgovorne različice pa določali glede na glasovno okolje v zlogu/besedi ali pred/za samoglasnikom oz. soglasnikom: v zlogu na začetku (#vV-, #vC-), na koncu (-Vv#, -Cv#) in sredi besede (-VvV-, -VvC-, -CvC-).

- (1) Breznik (1934: 18–20, 29–31): nezvočni soglasniki – priporniki: (a) ustničnozobni [v] pred V: [v]oda, no[v]o; pred [r], [j]: [v]reme, kr[v]jo; (b) dvoustnični [w] oz. soglasniški [u] pred C, za V: [w]/[u]sak, o[w]/[u]ca, pra[w]/[u]; *v-* in *u-*: [w]/[u]stati, [w]/[u]kleniti; predl. *v*: [w]/[u] vodo, [v]/[w]/[u] Kranj. Našteto je veljalo v SP 1935 (VI, 257, 268).
- (2) Rupel (1946: 33–39): nezvočni soglasniki – priporniki: (a) ustničnozobni [v] pred V: [v]as, pra[v]a; pred [r], [l], [j]: [v]reme, [v]lada, kr[v]jo in predl. *v* pred V, [r], [l]: [v] usta, [v] roki, [v] lesu; (b) dvoustnični [u]/[u] pred C: [u]/[u]dan (pred nezvenečim C tudi nezveneči [u]); za V: o[u]ca, pra[u]; za [r]: čr[u], čr[u]ca; v CvC (razen pred [r], [l]): pred[u]/[u]sem; predl. *v*: kratki [u] pred C: grem [u] šolo in [u] za V: je [u] hiši; *u-*: je [u]tajil, moč [u]bežati.
- (3) SP 1950 (str. 56): (a) ustničnozobni [v] pred V, [r], [j]: [v]edeti, [v]rata, kr[v]jo; (b) [w]/[u]/[u] pred C: [w]/[u]/[u]dan.
- (4) Bajec – Kolarič – Rupel (1956: 21, 24, 26, 28): (a) ustničnozobni [v] pred V, [r], [l]: [v] igri, [v] roki, [v] logu; (b) soglasniški ali dvoglasniški [u] za V: pe[u]ka, pra[u], delo [u] gozdu; predl. *v* pred C: [u] grad, [u] mesto, [u] njem; (c) med več soglasniki lahko [u]: pra[u] [u] vrhu, pot [u] tabor; *u-* pred [r], [l]: [u]leči, [u]rediti.
- (5) Toporišič (1961: 24, 28–29, 37–38) uvede položaja – ob V, ne ob V; zvočnik pripornik: (a) zobnoustnični [v] pred V: [v]od; (b) dvoglasniški polsamoglasnik (diftonški in nezlogotvorni *u*) za V: o[w]ca, pra[w], je [w]zeti; (c) ne ob V: alofona dvoustničnika – nezveneči [ɱ] in zveneči [w] (izmenjaje z [u]): [w]/[u]zeti, [ɱ]/[u]sak; (č) za [r]: čr[u].
- (6) SP 1962 (str. 23–25): zvočnik pripornik: (a) [v] pred V: [v]as, gla[v]a; (b) napol samoglasniški [u] za V: no[u], o[u]ca; pred C: [u]pis, [u]zeti, [u]mes, [u]net; pred [r], [l], [lj] [v]/[u]: [v]/[u]rag, [v]/[u]lak, z [v]/[u]lakom, iz[v]/[u]leči, z [v]/[u]rati, od[v]/[u]raten; (c) [u]/[u] v CvC in za C v zvezi besed: od[u]/[u]zeti, raz[u]/[u]neti, brez [u]/[u]zroka.
- (7) Šuštaršič – Komar – Petek (1999: 136): (a) ustničnozobni aproksimant [v] pred V: [v]oda; (b) [u] za V: si[u]; (c) zveneči labiovelarni aproksimant [w]/([u]) v vzglasju zloga pred zvenečim C: [w]nuk, od[w]zeti in nezveneči labiovelarni aproksimant [ɱ]/([u]) pred nezvenečim C: [ɱ]sak, pre[tɱ]sem.
- (8) Toporišič (2000: 73–75): zvočnik ustnični drsnik: (a) zobnoustnični [v] pred V: si[v]a; (b) ustnični [u] za V: si[u], bo [u]šla; (c) ne ob V: ustnični [ɱ] pred

nezvenečim C: [ɫ]sak, pred[ɫ]sem; ustnični [w] pred zvenečim C: [w]zeti, [w]reti, od[w]zeti, od[w]reči; za [r]: bar[w].

- (9) SP 2001 (str. 73–75): zvočnik, drsnik: (a) zobnoustnični [v] pred V: [v]as; (b) dvoglasniški [ɥ] za V: si[ɥ]ka, si[ɥ], je [ɥ] igri, bi [ɥ]sak; u- za V: bi [ɥ]bila; (b) ne ob V: ustničnoustnični šumni [w] pred zvenečim C: [w]zeti, [w]nuk, [w]rana, [w]lak, od[w]zeti; za zvočnikom: bar[w]; ustničnoustnični šumni [ɫ] pred nezvenečim C: [ɫ]sak, pred[ɫ]sem, [ɫ] tebi; (c) pri počasnem govoru namesto [w] oz. [ɫ] lahko [u]: [u]/[w]biti, [u]/[ɫ]kloniti, bar[u]/[w].
Gl. pregled obravnave pravorečnih posebnosti /v/ v Toporišič 2003: 397–411, 417–420.

3 POGOSTNOST NASTOPANJA FONEMA /v/

V glasovni pisavi je povezanost glasovnega (zvočnega) in pisnega (grafičnega) sestava jezika očitna, inventar grafemov kaže na inventar fonemov (Unuk 2009: 28, 32–33). Glede na zapisovanje fonema /v/ z ⟨v⟩ (v redkih primerih tudi z ⟨u⟩, SP 2001: 74–75) iz raziskav pisnega gradiva sklepam na pogostnost fonema /v/. V SSKJ (1994; ok. 17,5 milijona črk) ⟨v⟩ predstavlja 4,1 % vseh črk, 3,7 % črk v iztočnicah; 4,2 % prvih črk v iztočnicah (10. mesto), 3, 4 % zadnjih črk v iztočnicah (8. mesto). Med najpogostejšimi besedami v ponazarjalnem gradivu je predlog v na 3. mestu in na 12. mestu je ⟨v⟩ po pogostnosti črk v ponazarjalnem gradivu (podrobneje v Jakopin 1995: 342, 347). V obsežnejši korpusni analizi je v umetnostnih besedilih predlog v na 4. mestu, v publicističnih besedilih pa na 2. mestu po pogostnosti besed; ve- je 25., vr- 47., vi- 51., vz- 52., vo- 55., dv- 56., sv- 62. po pogostnosti v začetnem vzglasju itd. (gl. Jakopin 2003: 474). Torej je sorazmerna funkcionalna pogostnost fonema /v/ v jeziku precejšnja.

4 RAZVRSTITEV FONEMA /v/ V ZLOGU IN BESEDI

Neposredno glasovno okolje je glede na fonem /v/ od njega umeščeno levo in umeščeno desno, glede na položaj je fonem /v/ v besedi umeščen v besedno vzglasje in besedno izglasje ter sredi besede.

Prikaz 1: Glasovno okolje, kjer nastopa fonem /v/, glede na mesto v besedi

začetno		sredinsko		končno	
#vV-	vera	-VvV-	govoriti	-Vv#	krov
#vC-	vmes	-VvC-	brinovka	-Cv#	v[ə]rv
		-CvV-	bukvin		
		-CvC-	odvzeti		

Podrobnejša obravnava kaže, da je glasovno okolje s fonemom /v/ raznoliko sestavljeno. Nekatere konfiguracije z /v/ imajo veliko funkcionalno učinkovitost, v besedišču so zanje številne potrditve; nekatere imajo majhno funkcionalno učinkovitost, njihova pogostnost je zelo nizka ali je v besedišču le kak primer uresničitve. Konfiguracije kažejo tipologijo razvrstitve fonema /v/ v zlogu in mesto zloga v besedi: fonem /v/ nastopa ali v vzglasju zloga ali v izglasju zloga, kar je pomembno za razvrstitev njegovih alofonov.

4.1 Soglasniški nizi s fonemom /v/

Nizi predstavljajo glasovno okolje, kjer je fonem /v/ v glasovnem nizu ali pred kakim drugim fonemom ali za njim.

- 4.1.1 V začetnih nizih /v/ pripada vzglasju zloga. Začetni enočlenski nizi vV-: /v/ je mogoč pred vsemi naglašeniimi samoglasniki v istem zlogu (ni nizov /v/ + naglašeni kratki *i* oz. *u*): v[a]š, v[a:]za; v[ɛ]č, v[ɛ:]deti, v[ɛ:]slo; v[ɔ]d, v[o:]den, v[ɔ:]da; v[ə]s; v[i:]d; v[u:]gava; pred nenaglašeniimi samoglasniki: *vabeče*, *veselje*, *vodarrina*, v[ə]rteti, *visok*, *vulkanski*.

Začetni dvočlenski nizi, /v/ je mogoč pred vsemi soglasniškimi fonemi v istem zlogu (za /vʃ/ in /vdž/ ni potrditve):

vC-: /vb-/ vbiti, /vd-/ vdaja, /vt-/ vtaliti, /vk-/ vkapati, /vž-/ vživeti, /vc-/ vcepiti, /vč-/ včasih, /vm-/ vmes, /vp-/ vpad, /vn-/ vnianost, /vg-/ vgozditi, /vš-/ všeč, /vx-/ vhod, /vs-/ vsaditi, /vz-/ vzeti, /vl-/ vlačiti, /vr-/ vrabec, /vj-/ vjedati;
Cv-: /tv-/ tvar, /dv-/ dva, /kv-/ kvariti, /gv-/ gvaš, /zv-/ zvaliti, /xv-/ hvala, /cv-/ cvenk, /čv-/ čvekati, /sv-/ svak, /šv-/ švapanje, /žv-/ žvižgati.

Tričlenski začetni soglasniški nizi:

vCC-: /vzb-/ vzbesneti, /vzd-/ vzdigniti, /vzg-/ vzgajati, /vžg-/ vžgati, /vtk-/ vtakati, /vsp-/ v[s]peti, /vst-/ vstaja, /vsk-/ vskok, /vsx-/ v[s]hajati, /všt-/ všteti, /vbr-/ vbrizg, /vdr-/ vdreti, /vgn-/ vgnesti, /vgr-/ vgraden, /vžr-/ vžreti, /vgl-/ vglobiti, /vpr-/ vprašaj, /vpl-/ vplačan, /vtr-/ vtreti, /vtl-/ vtlačiti, /vkr-/ vkreber, /vkl-/ vkladati, /včl-/ včleniti, /vsr-/ vsrebiti, /vlj-/ vljuden, /vsl-/ vsled, /vzm-/ vzmah, /vzn-/ vznak, /vzr-/ vzrejen, /vzl-/ vzlet;
CCv-: /stv-/ stvar, /ščv-/ sčvekati, /skv-/ skvačkati, /zdv-/ zdvajati;
vCv-: /vžv-/ vžv[ə]rkljati, /vzv-/ vzvalovati; CvC-: /cvr-/ cvreti.

Štiričlenski začetni nizi:

vCCC-: /vzgl-/ vzglasje, /vstr-/ vstran, /vskl-/ v[s]kličen, /vštr-/ vštric, /vspl-/ v[s]pluti, /vskr-/ v[s]križen, /vzdr-/ vzdramiti;
vCvC-: /vzvr-/ vzvraten; CCvC-: /scvr-/ scvreti;
vCCv-: /vzdv-/ vzdvomiti, /vscv-/ v[s]cveteti.

4.1.2 V končnih nizih /v/ pripada izglasju zloga: /v/ s samoglasniki tvori *fonetične dvoglasnike* Vv (Petek – Šuštaršič 1997: 767). V razvrstitvi je /v/ mogoč za vsemi samoglasniki, a se vse možnosti ne potrjujejo:

-Vv: [a:u] ([áú]) *čigav*, [au] ([âú]) *solzav*, [au] ([aú]) *driskav*, [ɛu] ([èú]) *lev*, [ɛu] ([ɛú]) *polžev*, [əu] ([əú]) *plitev*, [ɔ:u] ([ôú]) *domov*, [ɔu] ([òú]) *kov*, [ɔu] ([ou]) *fantov*, [i:u] ([íú]) *dokazljiv*, [iu] ([iú]) *vokativ*.

Dvočlenski končni nizi: zaradi nevtraliziranja zvonečnosti nasprotja pred premorom v nizih ni zvonečih nezvočnikov. Nizi so zrcalno somerni (obrnljivi) z začetnimi nizi: nizi /-vp/, /-vm/ in /-vn/ niso obrnljivi, saj se ustničniki /p/, /b/ in /m/ ne morejo vezati z ustničnim /v/ na svoji desni strani, niz /-vn/ pa je le v prevzetih besedah:

-vC: /-vp/ *av[p]*, /-vn/ *favn*, /-vm/ *travm*, /-vt/ *ohrov*t, /-vk/ *mijavk*, /-vc/ *svatevc* (rod.), /-vč/ *kavč*, /-vs/ *bahavs*, /-vš/ *grdavš*, /-vx/ *bavh*, /-vl/ *favl*, /-vr/ *džavr*, /-vn/ *klovn*; obrnjeni nizi Cv-: /tv-/ *tve.zi.ti*, /kv-/ *kvas*, /cv-/ *cve.sti*, /čv-/ *čvek*, /sv-/ *svet*, /šv-/ *šve.dra*, /xv-/ *hva.la*, /lv-/ *Lvov*; -Cv: /-lv/ *malv*, /-rv/ *b[ə]rv*; obrnjeni nizi Cv-: /vl-/ *vlo.žek*, /vr-/ *vre.sje*.

Tričlenski končni nizi; nizi -vCC zaradi NZZ niso zrcalno somerni, tak je le niz -CvC (*b[ə]rvC – cvre.ti*):

-CvC: *v[ə]rvC*; -vCC: /-vtk/ *astronavtk*, /-včk/ *ovčk*, /-všč/ *všč* (medm., obenem začetni niz), /-vsk/ *revsk*; obrnjeni niz CvC-: /cvr-/ *cvre.ti*.

4.1.3 Pravi sredinski nizi so le istozložni nizi, drugi nizi so rezultat tvorjenosti oz. oblikospreminjevalni pojavi. Fonem /v/ je v razvrstitvi mogoč za in pred vsemi samoglasniki, a se vse možnosti ne potrjujejo (ni nizov z /v/ za kratkimi naglašeni samoglasniki sredi besede glede na razvrstitev kratkih samoglasnikov).

- (a) Sredi besede /v/ lahko nastopa med samoglasnikoma (-VvV-), nizi so razdeljeni z zlogovno mejo za prvim samoglasnikom (-V.vV-): enočlenski nizi z /v/ so enaki kot enočlenski začetni nizi pred samoglasnikom (vV-), /v/ pa pripada vzglasju zloga.
- (b) Sredi besede /v/ lahko nastopa za samoglasnikom in pred soglasnikom (-VvC-), nizi so razdeljeni z zlogovno mejo za /v/ (-Vv.C-): enočlenski nizi z v so enaki kot enočlenski končni nizi za samoglasnikom (-Vv). Fonem /v/ za samoglasnikom tvori fonetični dvoglasnik Vv, kjer /v/ vedno pripada izglasju zloga.

Enočlenski sredinski nizi: -Vv.C-: [a:u] ([áú]) *krav.ji*, [au] ([aú]) *de.lav.nost*, [ɛu] ([ɛú]) *star.čev.ski*, [ɔ:u] ([ôú]) *je.zi.kov.no*, [ɔu] ([òú]) *šip.kov.je*, [i:u] ([íú]) *ko.priv.je*, [iu] ([iú]) *da.tiv.ni*.

V dvočlenskih sredinskih nizih /v/ pripada vzglasju zloga. Ustničniki /p/, /b/ in /m/ se ne morejo vezati z ustničnim /v/ na svoji desni strani; niz /-pv-/ v besedišču nima potrditve. Nizi /-bv-/, /-mv-/, /-nv-/, /-lv-/, /-jv-/ in /-rv-/ obstajajo le na meji morfov, ki je tudi zlogovna meja, oz. v prevzetem besedišču: /-bv-/ *ob.vo.den*, /-mv-/ *tram.vaj.ski*, /-nv-/ *pon.vi.ca*, /-lv-/ *re.vol.ver.ski*, /-jv-/ *po.naj.več*. Pred /r/ v nizu /-rv-/ pred soglasnikom se vrine /ə/ in tvori samostojni zlog: *o.m[ə]r.vi.ti*.

Načelo *dopustnost* – ND določa razvrstitev segmentov na začetku in koncu besede: v vzglasju zloga so dovoljeni le nizi, ki se uresničujejo na začetku besed, in v izglasju zloga le nizi, ki se uresničujejo na koncu besed v danem jeziku (Unuk 2022: 77). Sredinski nizi /-pv-/, /-bv-/, /-mv-/, /-nv-/, /-lv-/, /-jv-/ in /-rv-/ po ND niso mogoči v vzglasju zloga, zato so razdeljeni z zlogovno mejo, /v/ pa pripada vzglasju naslednjega zloga.

-Cv-: /-tv-/ *pli.tvi.na*, /-dv-/ *le.dvi.ca*, /-kv-/ *o.kva.si.ti*, /-gv-/ *le.gva.nov*, /-sv-/ *po.sve.ti.ti*, /-šv-/ *pri.šve.dra.ti*, /-zv-/ *ne.zve.neč*, /-žv-/ *po.žve.či.ti*, /-xv-/ *za.hva.la*, /-cv-/ *za.cvi.li.ti*, /-čv-/ *mo.čva.ra*; začetni nizi: *tvar*, *dva*, *kvas*, *gvaš*, *svet*, *švigati*, *zvok*, *žve.či.ti*, *hva.la*, *cvi.li.ti*, *čv[ə]rst*.

Veččlenski sredinski soglasniški nizi ne izražajo značilnosti nizov soglasnikov v vzglasju in izglasju besede. Niso zgrajeni po zlogovni zgradbi, temveč po sosedstvu fonemov, ko na zlogovni meji pridejo drug ob drugega. Glede na NZZ se razdelijo med zloga: C₁.C₂C₃ oz. C₁.C₂C₃C₄. Glede na ND tvorijo nize, kot so v končnih izglasjih oz. začetnih vzglasjih (gl. Srebot Rejec 1975: 299, 311; Unuk 2003: 69). Glede na NZZ so tričlenski sredinski nizi -CvC- razdeljeni z zlogovno mejo: -C.vC-. Tvorijo nize, kot so v enočlenskih končnih izglasjih (-C) in dvočlenskih začetnih vzglasjih (vC-), /v/ pa pripada vzglasju naslednjega zloga.

-C.vC-: /-dvl-/ *med.vlad.je*, /-bvl-/ *od.vle.či*, /-dvr-/ *od.vre.či*, /-tvr-/ *pet.vra.ten*, /-dvs-/ *nad.vse*, /-dvs-/ *od.vze.ti*, /-dvp-/ *pred.vpi.sa.ti*, /-dvž-/ *pred.vžga.ti*, /-dvč-/ *pred.vče.raj.šnji*, /-zvs-/ *brez.vse.bin.ski*, /-zvs-/ *iz.vze.ti*, /-zvp-/ *raz.vpi.ti*, /-cvr-/ *po.cvre.ti*, /-zvl-/ *brez.vlad.je*, /-zvn-/ *raz.vnet*, /-zvr-/ *brez.vre.den*, /-čvr-/ *več.vre.den*, /-čvl-/ *več.vla.den*, /-rvr-/ *v[ə]r.vra.ti*, /-rvj-/ *k[ə]r.vjo*; začetni nizi: *vle.či*, *vrisk*, *vse*, *vze.ti*, *vpi.sa.ti*, *vžga.ti*, *vče.raj*, *cvre.ti*, *vne.ti* (gl. Snoj 2022: *vrv*, *kri*).

Glede na NZZ so štiričlenski sredinski nizi -CvCC- razdeljeni z zlogovno mejo v nize -C.vCC-. Tvorijo nize, kot so v enočlenskih končnih izglasjih (-C) in tričlenskih začetnih vzglasjih (vCC-), /v/ pa pripada vzglasju naslednjega zloga.

-C.vCC-: /-rvlj-/ *bar.vljiv*, /-dvpr-/ *pod.vpra.ša.nje*, /-zvpl-/ *brez.vpli.ven*, /-zvzr-/ *brez.vzro.čen*, /-zcvr-/ *raz.cvre.ti*; začetni nizi: *vlju.den*, *vpra.ša.ti*, *vpli.va.ti*, *vzrok*, *cvre.ti*.

Prikaz 2: Razvrstitev /v/ v soglasniških nizih v vzglasju in izglasju zloga

Vzglasje:	v-	vC-	Cv-	vCC-	CCv-	vCv-	vCCC-	vCCv-	vCvC-	CCvC-
	<i>vi.la</i>	<i>vbod</i>	<i>tvor</i>	<i>vpliv</i>	<i>stvar</i>	<i>vzvod</i>	<i>vzgle</i>	<i>vzdvo.</i> <i>mi.ti</i>	<i>vzvra.</i> <i>ten</i>	<i>scvret</i>
Izglasje:	-v	-vC	-Cv	-vCC	-CvC					
	<i>ze.hav</i>	<i>kavč</i>	<i>č[ə]rv</i>	<i>ovčk</i>	<i>d[ə]rvc</i>					

Prikaz 3: Razvrstitev /v/ v vzglasju in izglasju zloga glede na soglasniške nize in mesto v besedi

Izglasje:		-ϕ	-C	-CC	-CCC	
Vzglasje:	ϕ-	a	av	ovc	ovčk	
	C-	vi	sev	č[ə]rv	bevsk	
	CC-	vsi	plev	stavb (rod.)	skavtk (rod.)	
	CCC-	vpne	zdrav	štravb (rod.)		
	CCCC-	sevri	vzglav.je			
Vzglasje:		ϕ-	C-	CC-	CCC-	CCCC-
Izglasje:	-ϕ	o	ve	dve	vžge	scvre
	-C	ov	vas	svet	vzgib	vzklik
	-CC	avč	vest	vrast	vzrast	vzcest

4.2 Povezovanje fonema /v/ s soglasniki v vzglasju in izglasju zloga

Povezovanje fonema kaže, kateri fonemi v soglasniškem nizu lahko stojijo pred njim in za njim (Unuk 2003: 82–83).

Prikaz 4: Povezovanje fonema /v/ s soglasniki v vzglasju in izglasju zloga

Vz.	G	L	N		O															
	/j/	/l/	/r/	/m/	/n/	/p/	/b/	/t/	/d/	/k/	/g/	/s/	/z/	/š/	/ž/	/x/	/c/	/č/	/f/	/dž/
vC-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-
Cv-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-
Iz.	G	L	N		O															
	/j/	/l/	/r/	/m/	/n/	/p/	/b/	/t/	/d/	/k/	/g/	/s/	/z/	/š/	/ž/	/x/	/c/	/č/	/f/	/dž/
-vC	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-	-
-Cv	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Fonem /v/ se v vzglasju zloga povezuje skoraj z vsemi fonemi na svoji desni (z 18 fonemi), izjema sta nezvočnika /f/ in /dž/, ki sta prevzeta fonema in imata omejeno razvrstitev (/f/ tudi v posnemovalnih besedah) (Ramovš 1924: 162; Toporišič 1992: 218; Dobrovoljc 2004: 173–176; Snoj 2022; Tivadar – Jurgec 2003: 215–216). V vzglasju se /v/ povezuje z enajstimi fonemi na svoji levi; ne nastopa za ustničnima nezvočnikoma /p/ in /b/, drsnikom /j/, nosnikoma /m/ in /n/ ter nezvočnikoma /f/ in /dž/. V izglasju zloga se na svoji desni povezuje z dvanajstimi

fonemi; ne povezuje se z drsnikom /j/, zvenečimi nezvočniki, /f/ in /dž/. V izglasju lahko nastopa samo za jezičnikoma // in /r/. V vrednosti so vštete tudi prevzete besede. Izvzeto je povezovanje /v/ s samim seboj, kar je sicer uresničeno s predlogom v, ki se lahko veže z vsemi fonemi.

4.3 Funkcionalna učinkovitost fonema /v/

Kazalnik (indeks) funkcionalne učinkovitosti fonema – KFU izraža stvarno povezljivost fonema z drugimi fonemi v soglasniških nizih glede na vse možnosti povezljivosti v jeziku:

$$\text{KFU}(v/) = \frac{\text{število stvarne povezljivosti}}{\text{število mogoče povezljivosti}} \cdot 100 \%$$

Vzglasje: KFU(vC-) = 90 %, KFU(Cv-) = 55 %; izglasje: KFU(-vC) = 60 %, KFU(-Cv) = 10 %.

5 PRVA STOPNJA ABSTRAHIRANJA: ARTIKULACIJSKE IN AKUSTIČNE LASTNOSTI GLASOVNIH RAZLIČIC – ALOFONOV FONEMA /v/

Gre za fonetično abstrakcijo posplošitev značilnosti govornih zvokov, ki so tipične in se izražajo kot glasovi – glasovne različice (variate) oz. alofoni. V enakem glasovnem okolju je redko lahko kak glas uresničitev različnih fonemov oz. kot glasovna različica obenem pripada različnima fonemoma. Včasih sta različna fonema uresničena enako (Duanmu 2008: 34), npr. [ɥ] v *kriɥ* – *kriɥ*, *liɥ* – *liɥ*, *besniɥ* – *besniɥ*, pri čemer gre za različne morfeme in enako glasovno okolje, [ɥ] pa v njem predstavlja fonem // oz. /v/: *kri[ɥ]* – *kri[ɥ]*, *li[ɥ]* – *li[ɥ]*, *besni[ɥ]* – *besni[ɥ]*.

5.1 Obravnava izgovarjave alofonov fonema /v/ v slovenski literaturi

Za *v* oz. *u* pred zvenečimi soglasniki, kadar je brezzložen, je določilo: spodnja ustnica se dotika zob zgornje čeljusti kot pri *v*, tako da tvori popolno zaporo; pri *v* je med obema majhna odprtina, skozi jo pa uhaja izdišni zrak (Ramovš 1971 (1913): 183). Izgovarjava zobnoustničnega [v] je na začetku besede, pred samoglasniki in *vokaličnimi* zvočniki, v medsamoglasniškem položaju je dvoustnični nezaokroženi zvoneči spirant [w], ki ga zaznamujemo z [v] in ga je treba ločiti od angleškega bilabialnega zaokroženega zvonečega spiranta *w*. Pri zobnoustničnem spirantu [v] je spodnja ustnica pritisnjena na spodnji rob zgornjih sekalcev ali pokriva njena notranja stran zunanjo steno zgornjih sekalcev. S polno zvočnostjo je pred samoglasniki [i], [e], [ɛ] in pred [j], pred samoglasniki [ɔ], [o], [a] in [ə], med soglasnikom in katerim koli samoglasnikom pa ima slabšo zvočnost. Bilabialni zaokroženi spirant [v] ali [ɥ] je pred zvenečimi soglasniki v vzglasju zloga; [ɥ] je na koncu zloga; nezvoneči soglasniški [ɥ] oz. [ɥ] pred nezvonečim soglasnikom na začetku zloga v hitrem govoru, v počasnem govoru pa je navadno samoglasnik [ü]. Povedano velja tudi za besedne zveze in stavke (Ramovš 1924: 128–129).

V raziskavi so poskusne osebe izgovarjale »zveneči labiodentalni v samo pred ozkimi vokali *i*, *e* in deloma tudi *o* [...]. Pri *f* in *v* zavzema jezik podobno lego kot pri labialih. S konico se opira ob robove spodnjih sekalcev nekoliko više kot pri *p*. [...] Glavno mesto artikulacije *f* in *v* je spodnja ustnica in rob gornjih sekalcev. Špranja pripore je široka približno $\frac{1}{2}$ mm. Intenzivnost artikulacije je večja pri nezvenečem *f*, odtis ustnic na sajastem papirju je pri *v* slabši, posebno na straneh. Tudi čeljustni kot se pri *v* poveča za $\frac{1}{2}$ –1 mm. [...] Spodnja čeljust se pomakne nekoliko naprej, razdalja med robom spodnjih sekalcev, ki v mirni poziciji leže 3–4 mm za zgornjimi, se zmanjša za 1– $\frac{1}{2}$ mm« (Bezljaj 1939: 12–14). »Pri *u* pa se konica jezika premakne za 3–5 mm nazaj in hrbet jezika se zaokroži kot pri *u*, toda samo do višine gornjih kočnjakov in se nikoli ne dotakne neba« (Bezljaj 1939: 13–14). »V nenaglašeni poziciji je ugotovljen [...] samo en način izgovora, ki bi ga težko opredelil po gornji skupini. Jezik ostane v legi kot pri *v*, toda na ustnicah ni opaziti nobene od karakterističnih artikulacij gornjih glasov. Koti ustnic se lahko stisnejo, spodnja ustnica se pomakne nekoliko nazaj, toda pripora ostane še vedno med ustnicami in ne doseže zob. Po sluhu se neakcentuirani *v* še najbolj približuje konzonantičnemu *u*, četudi nima značilne *u*-jevske barve« (Bezljaj 1939: 14–15). »Pri bilabialnem *w* pa napetost mišičevja nekoliko poenja, jezik se lahko nekoliko zaokroži in se s konico opira ob gornji del sekalcev. [...] Pri *w* in *u* se artikulira pripora med zgornjo in spodnjo ustnico. Ustnice se pomaknejo nekoliko navzven, pri *w* bolj kot pri *u*« (Bezljaj 1939: 13–14). »/N/a kimografskih zapisih ni mogoče ločiti, kdaj je bil izgovorjen labiodentalni *v* in kdaj bilabialni *w*«; [v] in [w] sta kot vsi zvočniki v primerjavi z drugimi soglasniki izrazito krajša oz. enkrat krajša (Bezljaj 1939: 94).

Glas [v] je pripornik in deluje kot zvočnik (npr. *tvoj*, *dva*); zvočnik /v/ ne more stati pred soglasnikom, v slovenskem govorjenem knjižnem jeziku se zato izgovarja zlogotvorni ali nezlogotvorni [u] (Srebot Rejec 1992: 229). Zobnoustnični [v] je najmanj zveneč zvočnik (Srebot Rejec 1992: 228).

V obširni slušno-fonetični raziskavi /v/ sonagrami kažejo, da ima zobnoustnični [v] med zvočniki najmanjšo zvočnost (Tivadar 1999: 352). Ta je pokazala, da se nezveneča glasovna različica fonema /v/ ([ʋ]) večinoma ne izgovarja, temveč se izgovarja zložni ali nezložni [u]; večina glasovnih različic /v/ je blizu samoglasniku [u] pred samoglasnikom in pri predlogu *v*, tako da sta fonetično nesporni zobnoustnična različica [v] pred samoglasniki in *polsamoglasniški* (*dvoglasniški*) [ʋ] (Tivadar 1999: 359). Podobno ugotavlja tudi primerjava glasovnih različic /v/ v slovenskem in hrvaškem jeziku: v slovenskem jeziku se glasovna različica [u] pojavlja sredi besede pred soglasnikom in na koncu besede, v obeh položajih sta ugotovljeni večja zvočnost in večja jakost (Horga 2019: 2–34).

V *Illustrations of the IPA: Slovene* so podane naslednje glasovne različice fonema /v/ v slovenskem govorjenem knjižnem jeziku: ustničnozobni aproksimant

[v], zveneči labiovelarni aproksimant [w] in nezveneči labiovelarni aproksimant [ɰ] ter [u] kot izbira različica za [w] in [ɰ] (Šuštaršič – Komar – Petek 1999: 136).

Glas [v] spada med glasove srednje odprtostne stopnje, tj. med zvočnike; podoben je *u*-ju. V izgovarjavi se zrak rahlo drgne v pripori med robom zgornjih sekalcev in med spodnjo ustnico. Kot [u] se izgovarja zelo podobno *u*-ju: z obema ustnicama in s pridvignjeno zadnjo jezično ploskvijo proti mehjemu nebu. Glas [w] se izgovarja z obema ustnicama, vendar bolj približanima kot pri [u]. Glas [ɰ] se izgovarja enako kot [w], a je nezveneč. Varianti [w] in [ɰ] se premenjujeta z [u] (Toporišič 2000: 73–74).

V govoru izobrazencev, ki sicer pripadajo osrednjim narečjem, se [v] pred samoglasniki po mestu izgovarjave tvori kot zobnoustnični, a v načinu se priporiškost zmanjša, postane aproksimant [v] (Srebot Rejec 2000: 46).

V Greenberg 2006 so glasovne različice fonema /v/: zobnoustnični pripornik [v], [w] (tj. nezlogotvorni *u* [u] in izbirno zlogotvorni [u]), nezveneči drsnik [ɰ] (Greenberg 2006: 18).

Vseh obravnav zaradi dolžine prispevka nisem zajel (pregled obsežnejših fonetičnih raziskav na Slovenskem je podan v Tivadar 1999: 342–345; Toporišič 2003: 119–140; Tivadar – Horjak 2021: 21–22).

5.2 Obravnava artikulacije alofonov fonema /v/ v mednarodni literaturi: podkategorija aproksimanti

Aproksimanti so: [w], [j], [I], [r]. Predstavljajo nasprotje soglasnikom zapornikom v tem, da ne vključujejo nikakršne zapore govorne cevi, namesto tega pride le do zožitve na določeni točki. Glas [w] je podoben [u], [j] pa [i] (Ladefoged – Disner 2012: 53–54, 60). Samoglasnikom podobni segmenti, ki delujejo kot soglasniki, npr. [w], [j], so *polsamoglasniki*, tj. samoglasniki kot soglasniki (angl. *semi-vowels*). Tradicionalna fonetična klasifikacija jih obravnava kot *drsnike* (angl. *glides*): vključujejo hiter pomik iz položaja visokega samoglasnika na nižji samoglasnik (Ladefoged – Maddieson 1996: 322). Hitra drseča narava teh glasov v kombinaciji z uporabo dokaj šibke izdišne sile jih dela soglasniške glasove. Pri [v] zgornja ustnica ostane v statičnem položaju, spodnja ustnica je dvignjena in uvlečena, nameščena pod zgornjimi sekalci. Tak izgovor je glede na številne raziskave značilen za številne evropske jezike. Pri [v] je zgornja ustnica nižja, tj. kot pri aproksimantih (Ladefoged – Maddieson: 138, 140–141). Glas [v] ni polsamoglasnik (Ladefoged – Maddieson: 322), pač pa je nepriporiški trajnik (Jones 1969: 181). Izgovarjava [w] je variantnost glasu [u], ustnice so stisnjene kot pri dolgem *u*-ju, tj. zaprte in zaokrožene, zadnji del jezika je dvignjen proti mehjemu nebu, glasilke zvenijo. Kratko ga opišejo (v IPA) kot ustničnomehkonobni polsamoglasnik (Jones 1969: 206–208). Glas [ɰ] se izgovarja kot [wh] v angleščini. To je

nezveneči glas, priporniški soglasnik; ni polsamoglasnik: priporniškost je vedno jasno slišna.

5.3 Dvoglasnik (*diftong*)

Dvoglasnik je samoglasniški zvok, ki formira center posameznega zloga, toda vsebuje spremembo od ene samoglasniške kakovosti do druge, npr. [ai] v *hide* (Ladefoged – Disner 2012: 201). Analize kažejo, da dvoglasniki vključujejo zaporedne gibe, kot je [–visok, +visok] oz. [+visok, –visok], zato jih ni mogoče predstaviti kot en glas; obnašajo se kot dolgi samoglasniki (Duanmu 2008: 32).

Dvoglasnik je samoglasniški fonem z drsnim izgovorom med dvema izgovornima točkama, od katerih je ena lahko težiščna; tudi zveza samoglasnika z drsnikom [j] ali [v] (Toporišič 1992: 33). Tradicionalno so dvoglasniki v slovenščini obravnavani kot zaporedja samoglasnikov, ki jim sledijo fonetične uresničitve (zobno)ustničnega aproksimanta /v/ ali obstranskega jezičnika // (npr. [au], [eu]) in polsamoglasnika /j/ (npr. [ai], [ei]), ki nastopa pred samoglasnikom ali besedno mejo. Zato jih v splošnem ne imenujemo *fonemski*, temveč *fonetični dvoglasniki* (Petek – Šuštaršič 1997: 767).

V slovenskem govorjenem knjižnem jeziku obstajajo konfiguracije, ki sestojijo iz dveh samoglasnikov, in konfiguracije s sestavnikoma samoglasnik in drsnik.

- (a) V dvofonemski konfiguraciji iz dveh samoglasnikov, ki sta drug ob drugem in vedno pripadata različnima zlogoma, ta v besedi vedno tvorita jedro dveh zlogov v zaporedju V.V: *po.o.tro.či.ti, za.i.ti, pre.u.da.ren*.
- (b) Enofonemska konfiguracija je fonemski dvoglasnik: tu sta zaporedna samoglasnika vedno homoorganska celota in istozložna; v besedi vedno tvorita jedro enega zloga v zaporedju VV. Fonemski status dvoglasnik oz. le fonemsko zaporedje v prevzetih besedah ni povsem jasno: *audi* [aʊdi] (iz nem.), *džaur* [dʒaʊr], *avt* [aʊt] (iz angl. *out*), *house* [xaʊs] (iz angl.), *lounge* [laʊndʒ] (iz angl.), *nevma* [neʊma] (iz lat. *neuma*) (o hiatu in diftongizaciji gl. Jurgec 2004a: 125–144; 2004a: 119–140; 2007: 3, 62, 100). Fonemskih dvoglasnikov v slovenskem knjižnem jeziku ni (Toporišič 2003: 129).
- (c) Dvofonemska konfiguracija nefonemski (nepravi) dvoglasnik ali fonetični dvoglasnik sestoji iz zlogotvornega samoglasnika in /v/ za njim, tj. dolgega/kratkega samoglasnika in drsnika, ki stoji vedno za zlogotvornim samoglasnikom, ko gre za fonem /v/, in to sredi besede ali na koncu besede kot izglasje zloga v zlogu VG]_σ oz. Vv]_σ: *pa[u]*, *zdra[u]*, *o[u].ca*. Gre za dvofonemski niz, ki je vedno istozložen, [u] pa vedno pripada izglasju zloga (gl. Unuk 2003: 37–38). Med V in [u] ne more potekati zlogovna meja, sestavini ne tvorita dvoglasnika, temveč [u] pripada istemu zlogu kot izglasje zloga. V naslednjih primerih s pari je jasno, da gre za glasovni različici [v] – [ʊ],

ki pripadata istemu fonemu, tj. /v/: *li*[ʋ] – *li*.[v]a, *le*[ʋ] – *le*.[v]a, *bri.t*[əʋ] – *bri.t*[v]e, *o*[ʋ].ca – *o*[v]ac.

6 PREPIS (TRANSKRIPCIJA)

Prepis je zapisovanje izgovarjave z *grafemi* (simboli). Obstaja več različnih tipov prepisa; temeljno razlikovanje je med *širokim* in *ozkim prepisom*, tj. *fonološkim* prepisom in *fonetičnim* prepisom (IPA 1999: 27–30). V fonološkem prepisu so le simboli, ki zaznamujejo foneme danega jezika, v fonetičnem prepisu je v rabi celoten nabor fonetičnih simbolov. Obstaja več podtipov fonetičnega prepisa glede na namen zapisovanja, tj. glede na stopnjo posploševanja v prepisovanju.

- (a) V jezikoslovnih delih s praktičnim namenom (pravopis, slovar, slovnica) se pogosto prakticira pravopisu podoben *široki fonetični* prepis (po pravopisnem zapisu danega jezika); npr.: *Séverni véter je zapihal z vsò močjó*. Široki prepis predstavlja samo foneme v danem jeziku in podaja omejene fonetične informacije.
- (b) Ozki prepis podaja podrobne in natančne informacije o kakovosti fonetične predstavitve glasov in drugih pojavov govorjenja (prozodije); npr.: *ʎse:øerni ʎe:ta: je za'pi:xaʎ' z ʎ'w'so mo'ʎjo:ʎ*.
- (c) Za potrebe manj večjih jezikoslovcev in tam, kjer gre za nepomembnost nekaterih znakovnih razlik z IPA, se rabi *narodni fonetični* prepis z znaki iz domačega pravopisa idr. (č, ž, š idr.); npr.: *ʎse:øerni ʎe:ta: je za'pi:haʎ z ʎ'so mo'čjo:ʎ*.
- (č) Pravopisni zapis nikoli ne izraža prave oz. popolne podobe izgovora (gl. pravopisna načela za zapisovanje glasovne oz. fonemske/morfemske podobe; Unuk 2009: 30–35); npr.: *Severni veter je zapihal z vso močjo*. Zato se v jezikovnih priručnikih podaja prirejeni fonetični prepis (gl. Jurgec 2004b).

6.1 Prepis alofonov fonema /v/ za slovenski jezik

V IPA-razpredelnici (2020) so v razpredelnici Soglasniki podani samostojni znaki (*simboli*): ⟨v⟩, ⟨ʋ⟩, ⟨w⟩, ⟨ʌ⟩, ⟨u⟩.

- (1) Znak ⟨v⟩ označuje alofon fonema /v/ [ʋ] – ustničnozobni (labiodentalni) aproksimant. Je osnovni alofon fonema /v/ z razvrstitvijo pred samoglasnikom istega zloga: [ʋ]ino, po[ʋ]ed, tam [ʋ] okvirju.
- (2) Znak ⟨ʋ⟩ označuje alofon fonema /v/ [ʋ] – (zobno)ustnični pripornik z razvrstitvijo pred aproksimantom in nosnikom v vzglasju zloga: [ʋ]lada, [ʋ]rag, [ʋ]jedati; [ʋ]nos, [ʋ]mešati.
- (3) V razdelku Drugi simboli sta podana znaka ⟨w⟩, ⟨ʌ⟩. Glas [w] je zveneči ustničnomehkonebni (labiovelarni) aproksimant. Znak ⟨w⟩ se lahko rabi za vse razvrstitve alofonov fonema /v/, ki ne pripadajo osnovnemu alofonu [ʋ],

torej [w] kot znak za: (a) zvočnik /v/ za samoglasnikom: *pra[w]*, *pra[w]da*; *bo [w]zela*; *je [w] hiši*, *je [w] jami*, *je [w] reki*; (b) fonem /v/ pred zvenečim ali nezvенеčim nezvočnikom in obenem ne ob samoglasniku: *pred[w]sem*; *hočem [w]zeti*; *bom [w]sak*; *sam [w] gradu*, *sam [w] hiši*. Vendar je znak ⟨w⟩ manj natančno zaznamovanje, po navadi je v rabi za zaznamovanje polsamoglasnika, da se poudari njegova soglasniška vloga nezlogotvornosti v zlogu.

- (4) Znak ⟨u⟩ v IPA-razpredelnici 2020 ni. V razpredelnici so tudi ločevalna znamenja, ki delujejo kot *modifikatorji*. V razdelku Diakritiki je *ločevalno* znamenje ⟨ɔ⟩: postavljamo ga pod znak za glas, označuje nezlogotvornost. Nekoč se je označevalo nezlogotvornost z modifikatorjem ⟨ö⟩, kar pa je v sočasnosti označevanje posebne kratkosti (Crystal 2008: 431–432). Z združevanjem dobimo znak ⟨u̇⟩, ki označuje nezlogotvorni aproksimant [w], kot je tako označen v manj natančnem prepisu: *pra[u̇]*, *pra[u̇].da*; *bo [u̇]zela*, *je [u̇] hiši*, *je [u̇] gradu*; *je [u̇] jami*, *je [u̇] reki*; *je [u̇] mestu*, *je [u̇]nosu*; *[u̇]dolben*, *[u̇]tkan*; *nad[u̇]se*, *pred[u̇]žgati*.

Zapisovanje z dvignjenim modifikatorjem ⟨^w⟩ je zaznamovanje zaokroževanja: z ⟨^w⟩ je podano zaokroževanje v artikulaciji nezlogotvornega [u]. Modifikator za nadoosnovne (*suprasegmentalne*) pojave ⟨ö⟩ označuje posebej kratek glas. Kratki oz. nenaglašeni [u] ima tako natančen zapis z znakom ⟨ü̇⟩. Je torej kratki nenaglašeni nezlogotvorni aproksimant: [ü̇]zeti, pra[ü̇]; hkrati je tudi izbirni alofon za [ü]. Glas [ü] je kratki (nenaglašeni) zlogotvorni [u] in je izbirna različica za [ü̇]: [ü̇]zeti, [ü̇]hod, je [ü̇]hiši; [ü̇].ze.ti, [ü̇].hod, je [ü̇]hiši.

Prepisi se razlikujejo tudi po natančnosti zaznamovanja, v našem obravnavanju gre za znake: ⟨w⟩, natančnejše označevanje je ⟨u̇⟩, še natančnejše označevanje je ⟨^w⟩ in povsem natančen oz. popoln prepis je ⟨^ẇ⟩ – kratki nezlogotvorni aproksimant z zaokroževanjem; in ⟨^w̄⟩ – kratki nenaglašeni zlogotvorni [u] z zaokroževanjem. Mogoče razzvenečenje se zaznamuje z ločevalnim znamenjem pod grafemom za glas ⟨ɔ⟩. Tako je [ü̇^w] kratki nezlogotvorni aproksimant z zaokroževanjem in zmanjšano zvočnostjo pred nezvенеčim nezvočnikom: [ü̇^w]hod (raziskave tega niso pokazale; gl. Srebot Rejec 2000; Tivadar 1999). Manj natančen je prepis mogočega razzvenečenja z znakom ⟨w̄⟩, ki pa je najpogostejši.

- (5) Znak ⟨ɱ⟩ je prepis za nezvенеči ustničnomehkonebni (labiovelarni) pripornik (frikativ), ki pa ni aproksimant. Termin nezvенеči ustničnomehkonebni glas in znak ⟨ɱ⟩ sta kontradiktorna. Znak ⟨ɱ⟩ se uporablja predvsem v fonetiki angleškega jezika; označuje zaokroženi izgovor h-ja: ⟨h^w⟩ ali ⟨hw⟩ (Jones 1969: 208). V angleškem jezikoslovju je tudi znak ⟨w̄⟩ (kot je v Greenberg 2006: 18); sicer je uveljavljeno: znak ⟨w̄⟩ = ⟨h^w⟩. Znak ⟨ɱ⟩ za fonetično transkripcijo nezvенеčega alofona fonema /v/ v slovenskem govornem knjižnem jeziku ni ustrezen. Tudi fonetične raziskave so pokazale, da nezvенеči

[ʌ] v slovenskem govornem knjižnem jeziku ne obstaja oz. se ne uresničuje (Srebot Rejec 2000; Tivadar 1999).

Ko ne gre za stopnjevano natančnost fonetičnega zapisa (ki bi kazal na drugotno artikulacijo, tj. zaokroževanje ustnic, kot je pri natančnejšem označevanju z ⟨u^w⟩, in posebno kratkost, kot je natančno označevanje z ⟨ū^w⟩ oz. ⟨ū^{w̥}⟩), ustrežata znaka ⟨u̥⟩ in ⟨u⟩. Zelo razširjen je zapis z znakom ⟨w⟩; prevladuje fonološko merilo, da je polsamoglasnik [u] v zlogu funkcionalno soglasnik, označitev z ⟨w⟩ je poudarjanje njegove soglasniške vloge v zlogu. Razlika je le v zapisu: [w] lahko zapišemo kot [u]. Samoglasnik [u] in aproksimant oz. polsamoglasnik [w], tj. [u̥], imata enako fonetično vsebino, razlikujeta se le v zlogotvornosti, zato zaradi večje jasnosti lahko pišemo ⟨w⟩ (Noske 1993: 229). Znak ⟨u̥⟩ ima v slovenskem (in slovanskem) jezikoslovju dolgo tradicijo (tudi Breznik piše o soglasniškem *u*, tj. [u̥]; Breznik 1934: 28), zato je znak ⟨u̥⟩ za slovenski jezik najustreznejši.

7 GLASOVNE RAZLIČICE OZ. ALOFONI FONEMA /v/

Glede na ugotovljene izgovorne, zvočne in slušne značilnosti alofonov fonema /v/ v razdeleku 4 podajam posplošitev.

Prikaz 5: Glasovne različice oz. alofoni fonema /v/ glede na način artikulacije in izgovorno mesto

	(Zobno)ustnični	Ustničnomehkonebni
Aproksimant (drsnik)	[v]	[u] oz. [u̥]
Pripornik	[v]	
Razlikovalne lastnosti	[v]: [+sonorant], [-zlogotvorni], [-soglasniški] [v]: [-sonorant], [-zlogotvorni], [+soglasniški]	[u]: [-zlogotvorni], [+zadnji], [-napeti] [u]: [+zlogotvorni], [+zadnji], [+napeti]

Fonološko razvrščanje prvin na podlagi razlikovalnih lastnosti v abstraktni nadredni razred *sonorant* vključuje kategorije: samoglasniki, drsniki, jezičniki, nosniki (Laver 2003: 158). V lastnostih glavnih kategorij glasov (samoglasniki, drsniki, jezičniki, nosniki, nezvočniki) imajo drsniki tako kot samoglasniki lastnost [-soglasniški] (Clement – Keyser 1983: 98).

Alofon [v] je (zobno)ustnični aproksimant. Izgovarjamo ga podobno kot samoglasnik [u], tudi akustične sestavine govornega zvoka so podobne samoglasniku [u]; po teh značilnostih je aproksimant. Izgovarjava drsi iz začetnega položaja v izgovorni položaj za naslednji glas (drsnik). Govorna cev se zožuje, tok izdišnega zraka pa nemoteno prehaja, a brez slišnega vrtinčenja toka izdišnega zraka. Spodnja ustnica se dviga proti zgornjim sekalcem – (zobno)ustnični glas, vendar je pripora zmanjšana. Zgornja ustnica

je spuščena, kar je značilnost izgovarjave aproksimantov. Glasilke zvenijo: [v]oda, po[v]ezati, za premorom oz. ne za samoglasnikom: [v] oknu. Aproksimanti ne povzročajo zvenečnosti premene nezvočnikov: š[v]igati, ž[v]ečenje, d[v]esto, t[v]eganje; in se ne premenjujejo po zvenečnosti: govo[r], po[l] (tj. zemeljski tečaj), ma[i]; v[ə][r]sta, spo[l]ski, ma[i]ski.

Soglasniki zvočniki v slovenskem jeziku ne vplivajo na zvenečnost nezvočnikov, ko ti stojijo pred zvočniki, in nimajo nezvonečih parnih glasov; izjema je zvočnik v, ki ima v določenem glasovnem okolju nezvonečo položajno varianto (Toporišič 2000: 77; SP 2001: 73): pre[t_ɱ]sem/pre[du]sem (SP 2001: 74). »Da sta w in ɱ soglasnika, se vidi na podlagi tega, da se pred w v govoru mora pojavljati samo zvoneči, pred ɱ pa nezvoneči nezvočnik: boš vzdržal [žwz], boš vskočil [šɱs], v primerih kot boš videl, boš oče pa imamo neprilikovanje: [šv] oz. [šo]« (Toporišič 2003: 128). Navedene trditve so protislovne oz. vsaj nejasne, saj ne povedo razloga za vplivanje [w] in [ɱ] na nezvočnike pred seboj, ko ustvarjata ozvonečenje oz. razzvonečenje nezvočnikov v položajih pred njima, česar pa ni pred osnovno varianto /v/.

Alofon [v] je (zobno)ustnični pripornik. Pripora se dela s spodnjo ustnico, ki je dvignjena pod zgornje sekalce. Glasilke zvenijo. Ima povečano šumnost izdišnega zraka (polsamoglasniki nimajo slišne pripornosti), zmanjšano zvočnost in razvrstitev v soglasniških nizih kot nezvočniki, tj. pred aproksimanti [l], [r], [j], nosnikoma [m], [n] v vzglasju zloga: [v]lak, [v]reme, [v]jedati, [v][ə]r[v]jo, k[ə]r[v]jo; [v]nesti, [v]mes. Stvarno rabo pa je treba še podrobneje raziskati (Tivadar – Jurgec 2003: 212).

Alofon [ɥ] je ustničnomehkonebni (labiovelarni) aproksimant oz. polsamoglasnik. V manj natančnem fonetičnem prepisu je znak [w]. Iz položaja za izgovor samoglasnika [u] govorila drsijo v izgovorni položaj za izgovarjavo naslednjega glasu (ali premor), glasilke pri tem zvenijo. Glavno izgovorno mesto je približevanje hrbta jezične ploskve mehjemu nebu. Aktivnost ustnic je drugotna artikulacija – zaokroževanje (labializacija), glas pa je zaokroženi (labializirani) glas: [ɥ]zorec, [ɥ]selej; pra[ɥ], pra[ɥ]da; bar[ɥ], sal[ɥ]; od[ɥ]zem. Na koncu besede pred premorom ni razzvonečenja, kot je pri pripornikih nezvočnikih, torej je tudi po tej značilnosti aproksimant. Za polsamoglasnike je značilno, da so po navadi krajši od samoglasnikov (Crystal 2008: 431–432), kar je razlog, da aproksimant [ɥ] (oz. označevanje z [w]) in [j] slušno težje zaznavamo.

Glas [u] je kratki nenaglašeni zlogotvorni (natančno [ũ]) v zaznamovanem (nenevtralnem) izgovoru, npr. pri poudarjanju: [u].ze.ti, pred.[u].pi.sa.ti, od.[u].ze.ti (natančno: [ũ].ze.ti, pred.[ũ].pi.sa.ti, od.[ũ].ze.ti).

Mogoči [ɥ̥] (v Toporišič 2000: 74 in SP 2001: 73 je zapisan kot [ɱ]) je nezlogotvorni nenaglašeni aproksimant [u] z zmanjšano zvonečnostjo pred

nezvenečim nezvočnikom ne pred samoglasnikom ([ũ]piti), česar pa raziskave niso pokazale (gl. Tivadar 1999: 359; Tivadar – Jurgec 2003: 212).

Pri samoglasniku [u] gre za lastnosti [+zaokroženi] in [+napeti]: *uta*, *ruta*, *kostanju*. Predpostavljamo, da ima [ũ] lastnosti [+zaokroženi] in [-napeti] (kot slabitev artikulacije ob dejstvu, da so visoki samoglasniki napeti) v Vũ in ũC , tj. /v/ za samoglasnikom in obenem ne pred samoglasnikom oz. pred nezvočnikom: *pra*[ũ^{W}], *pra*[ũ^{W}]da; /v/ pred nezvočnikom v vzglasju zloga: [ũ^{W}]hod, [ũ^{W}]zeti, od[ũ^{W}]zeti. V Rv je [ũ^{W}] [+zaokroženi] in [+napeti]: *br*[ũ], *žel*[ũ] (R – jezičnik: [l], [r]). A to je treba še fonetično raziskati.

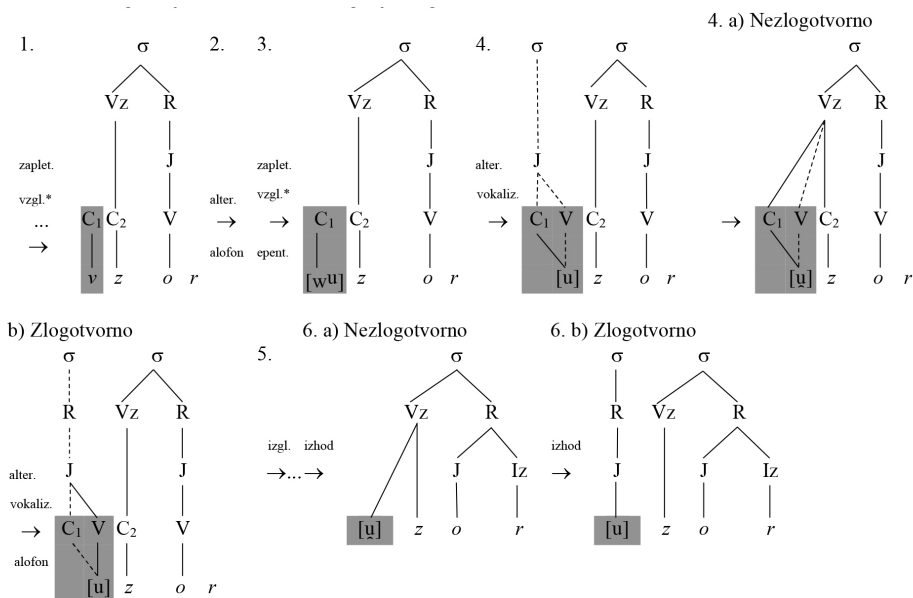
8 DRUGA STOPNJA ABSTRAHIRANJA – FONOLOŠKA OBRAVNAVA

8.1 Umestitev fonema /v/ v hierarhični zlogovni zgradbi

Vidiki zvočnega vzorčenja, ki jih jezikoslovna fonetika v prikazovanju pogosto zanemarija, vključujejo širok spekter alofonskih uresničitev fonemov v različnih zlogovnih zgradbah in različnih kontekstih znotraj zlogov (Laver 2003: 152). Uporabnost zloga kot dela hierarhične zgradbe fonološkega sestava se kaže v obravnavanju glasovnih premen in omejitev za soglasniška zaporedja (Cohn 2003: 191). V razdelku 3 sem podal statično linearno predstavitev: vezavo fonema /v/ z drugimi fonemi, njegovo mesto v zlogu in zloga s fonemom /v/ v besedi. Šele hierarhična upodobitev zloga pokaže, kako se fonem /v/ lahko umesti v zlog in besedo kljub odstopanju od NZZ in MNZR.

8.1.1 Začetno vzglasje zloga (#__V) s fonemom /v/ pred soglasnikom (vC-)

Zlog se oblikuje po pravilih *algoritmizacije zgradbe zloga* (podrobneje gl. Unuk 2022: 83–85), prikaz je za fonem /v/ v vzglasju besede *vzor*. Pravilo *umestitev jedra* je postavilo V za jedro (J), pravilo *oblikovanje zloga CV* pa umestilo vozlišče zloga (σ), povezalo C pred V in ustvarilo preprosti zlog CV. Pravilo *vzglasje* je vključilo predjedrni C in oblikovalo vzglasje (Vz).

Prikaz 6: Konfiguracija vC- v začetnem vzglasju zloga *vzor*

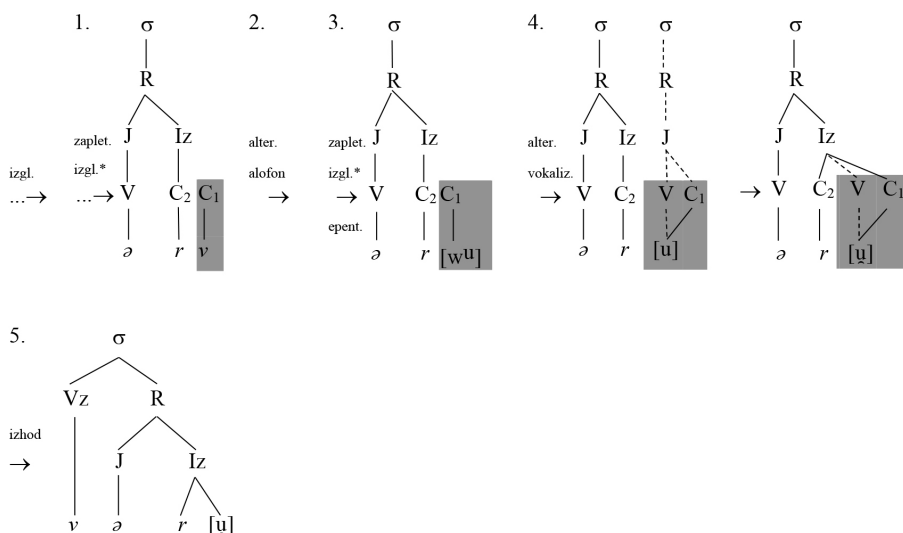
- (1) Pri soglasniških nizih s konfiguracijo vC- v začetnem vzglasju zloga se ne aktivira pravilo *zapleteno vzglasje* (v prikazu zaplet. vzgl.*): segment /v/ ni vključen v zgradbo vzglasja, zgradba zloga je ostala CV, saj zaradi delovanja NZZ pravilo *zapleteno vzglasje* ni ustvarilo razvejanega vzglasja oz. zloga CCV. Na pravilo *zapleteno vzglasje* deluje NZZ in upošteva MNZR, ki določa, koliko razlike v zvočnosti mora biti med segmenti vzglasja; za slovenski jezik je $MNZR \geq 0$, saj obstajajo nizi enakih razredov soglasnikov v vzglasju ($ZR = 0$), npr. *ptič*. Pravilo *zapleteno vzglasje* lahko vključi C₁ v zlog, če je vrednost $ZI C_1$ odšteta od vrednosti $ZI C_2$ $ZR \geq 0$: npr. /zl/ v zlogu /zlat/ je $ZR = ZI(C_2) - ZI(C_1) = 4 - 2 = 2$; v nizu /vz/ v /vzor/ je $ZR = ZI(C_2) - ZI(C_1) = 2 - 5 = -3$. Segment /v/ ne more biti vključen v zgradbo vzglasja, saj ne deluje pravilo *zapleteno vzglasje*: nizi /v/ + soglasnik kršijo določili MNZR in NZZ za slovenski jezik. Postopek AZZ je bil prekinjen. Da ne ostane od zloga levo oddelejen kot *zunajzlogovni (ekstrasilabični) segment*, se zgodi sprememba v artikulaciji /v/. Tako se fonem /v/, ki ima v soglasniškem nizu razvrstitev kot nezvočniki, lahko uresniči le kot komplementarna fonemska različica. Zvočnik, ki je v vzglasju, ima enak učinek kot nezvočnik (po de Saussuru Goldsmith 2011: 167).

- (2) Nastopi *glasovna premena (alternacija)* s povečano artikulacijsko in zaznavno slušno razliko – komplementarna fonemska različica. Mogoče je, da se kaka glasovna kombinacija uresniči, ko je tvorijo glasovi, ki pripadajo različnima morfemoma (npr. *morfem-* in *-morfem* ali *-morfem-*); isti morphem variira v svojem uresničevanju, kar je pogojeno z glasoslovnim sestavom, npr. kot dovoljena zlogovna zgradba; rezultat je premena med glasovnima različicama fonema (Cohn 2003: 188). Osnovna predstavitev vključuje abstraktne glasove ali foneme za vsak morphem v danem jeziku, površinska predstavitev pa zajema fonetične različice oz. alofone, vidne v sistematičnih glasovnih premenah danega jezika, ki so rezultat uporabe sestava pravil in omejitev (Cohn 2003: 211).
- (3) Pravilo *zapleteno vzglasje* ne more vključiti [w] pred nezvočnik, saj je polysamoglasnik oz. drsnik.
- (4) Sledi alternacija *vokalizacija* – nezlogotvorna komplementarna fonemska različica [ɥ]. Pojavita se dve možnosti uresničitve.
- (4a) Vokalizacija zunajzlogovnih drsnikov je *vrivanje (epenteza) po drsniku*: drsnik, ki v drevesniku ni povezan normalno, se v njem pojavi kot segment V. Na ravni drevesnika segmentov sta [w] in [u] nedistinktivna (npr. po lastnosti [zlogotvorni]), distinktivna pa sta šele na ravni CV-drevesnika. Pravilo *vrivanje po drsniku* vrine V-prvino desno od zunajzlogovnega drsnika [w] v začetnem vzglasju: [w^u]. Segment [w] tako označuje V in zlogovnozačetni C (Clements – Keyser 1983: 133–136). Sledi vokalizacija [w], rezultat je [u]-segment. Segment [u] je tako lahko vključen v drevesnik zloga, a kot nezlogotvorni segment, tj. [ɥ]. Glas se izgovori kot samoglasnik, vendar deluje kot soglasnik, saj ni zlogotvoren, kot so zlogotvorni samoglasniki.
- (4b) Pravilo *vrivanje po drsniku* vrine V-prvino desno od zunajzlogovnega drsnika [w] v začetnem vzglasju: [w^u]. Sledi vokalizacija *w*-ja, tj. segment [u]. Pride do preureditve zlogovnih sestavnikov – prezlogovanja: *u*-jevski segment oblikuje novi zlog (Clements – Keyser 1983: 133–136). Segment [u] je tako lahko vključen v drevesnik zloga, in sicer kot zlogotvorni [u].
- (5) Pravilo *izglasje* oblikuje zgradbo zloga VC.
- (6a) Pravilo *izhod* oblikuje zlog z zgradbo CCVC, tj. z razvejanim vzglasjem in izglasjem: zlog [ɥ]zor.
- (6b) Pravilo *izhod* oblikuje zloga z zgradbo: zlog V z rimo in jedrom; zlog CVC z vzglasjem in rimo z jedrom ter izglasjem: zloga *u.zor*.

8.1.2 Končno izglasje zloga (V__#) s fonemom /v/ za soglasnikom (-Cv)

Začetni procesi v konfiguracijah s fonemom /v/ v izglasju zloga na besednem koncu so kot v 7.1.1.

Prikaz 7: Konfiguracija -Cv v končnem izglasju zloga v[ə]rv

- (1) Pri soglasniških nizih -Cv v končnem izglasju zloga se ne aktivira pravilo *zapleteno izglasje*: segment /v/ ni vključen v zgradbo izglasja, zgradba zloga je ostala CV, saj zaradi delovanja NZZ pravilo *zapleteno izglasje* ni ustvarilo razvejanega izglasja oz. zloga VCC.
- (2) Na pravilo *zapleteno izglasje* deluje NZZ in upošteva MNZR, ki določa, koliko razlike v zvočnosti mora biti med segmenti izglasja; za slovenski jezik je $MNZR \geq 0$, saj obstajajo nizi enakih razredov soglasnikov v izglasju ($ZR = 0$), npr. *ščetk* (rod.). Pravilo *zapleteno izglasje* lahko vključi C_1 v zlog, če je vrednost $ZI C_1$ odšteta od vrednosti $ZI C_2$ $ZR \geq 0$: za primer izglasja /t/ v zlogu /xrast/ je $ZR = ZI(C_2) - ZI(C_1) = 2 - 1 = 1$; v nizu /rv/ v /vrv/ je $ZR = ZI(C_2) - ZI(C_1) = 4 - 5 = -1$.
- (3) Segment /v/ ne more biti vključen v zgradbo izglasja, saj ne deluje pravilo *zapleteno izglasje*: nizi soglasnik + /v/ v izglasju kršijo določili MNZR in NZZ za slovenski jezik. Postopek AZZ je bil prekinjen. Da ne ostane od zloga levo oddeljen kot *zunajzlogovni segment*, se zgodi sprememba v artikulaciji /v/. Tako se fonem /v/, ki ima razvrstitev v soglasniških nizih kot nezvočniki, lahko uresničuje le kot komplementarna fonemska različica.

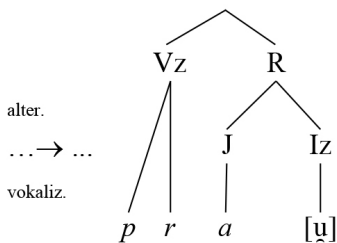
Sledi alternacija vokalizacija – nezlogotvorna komplementarna fonemska različica [ɥ].

- (4) Vokalizacija zunajzlogovnih drsnikov je *vrivanje pred drsnikom*: drsnik, ki v drevesniku ni povezan normalno, se v njem pojavi kot segment V. Pravilo *vrivanje pred drsnikom* vrine V-prvino levo od zunajzlogovnega drsnika [w] v končnem izglasju ali sredi besede: [w^u]. Segment [w] tako označuje V in zlogovnokončni C (Clements – Keyser 1983: 133–136). Sledi vokalizacija [w], rezultat je [u]-segment. Segment [u] je tako lahko vključen v drevesnik zloga, a kot nezlogotvorni segment, tj. [ɥ]. Glas se izgovori kot samoglasnik, vendar deluje kot soglasnik, saj ni zlogotvoren, kot so zlogotvorni samoglasniki.
- (5) Pravilo *izglasje* oblikuje zgradbo zloga VC. Pravilo *izhod* oblikuje zlog z zgradbo CVCC z vzglasjem in rimo z jedrom ter izglasjem: zlog v[ə]r[ɥ].

8.1.3 Končno izglasje zloga (V__#) s fonemom /v/ za samoglasnikom (-Vv)

Umestitev fonema /v/ v razvrstitvah, ko v končnem izglasju zloga nastopa za samoglasnikom, je kot v konfiguracijah /v/ za soglasnikom v končnem izglasju (-Cv), npr. *prav* [praɥ].

Prikaz 8: Končno izglasje zloga s konfiguracijo -Vv v zlogu *prav*

Posamezni koraki po pravilih *algoritmizacije zgradbe zloga* so enaki kot v obravnavi končnega izglasja zloga s konfiguracijo -Cv. Tudi *izhod* je enak, tj. [ɥ] v izglasju zloga, možnost pa je le ena, saj na koncu ne more biti zlogotvornega [u]: ker V[ɥ] ni fonološki homoorganski dvoglasnik, [ɥ] ne pripada jedru (J), temveč vedno tvori izglasje zloga (Iz), pred [ɥ] pa ne more potekati zlogovna meja. *Izhod* je zlog *pra*[ɥ].

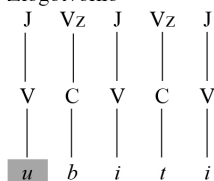
8.1.4 Začetno vzglasje zloga (#__V) s predpono *u-* pred soglasnikom (uC-) in pred samoglasnikom (uV-)

- (a) Predponski *u-* pred soglasnikom (uC-) se uresničuje kot samostojni zlog V z rimo in jedrom, npr. zlog [u.] v *ubiti* [u.bi.ti].
- (b) Predponski *u-* pred samoglasnikom (uV-) se uresničuje kot samostojni zlog V z rimo in jedrom, npr. zlog [u.] v *uokviriti* [u.ɔ.kvi.ri.ti].

Prikaz 9: Konfiguraciji uC- v *ubiti* in uV- v *uokviriti* (v poenostavljenem prikazu)

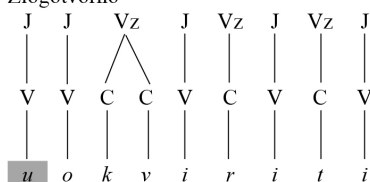
A) Pred soglasnikom: *ubiti*

Zlogotvorno

B) Pred samoglasnikom: *uokviriti*

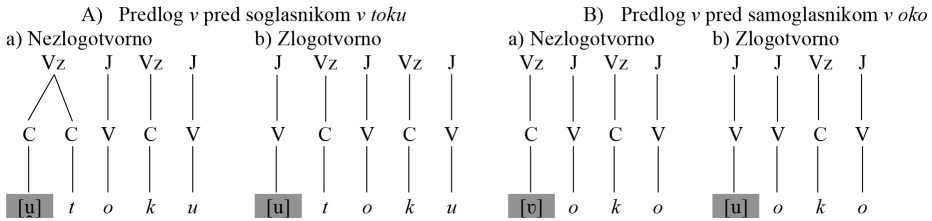
Zlogotvorno

8.1.5 Predlog s fonemom /v/

- (a) Predlog s fonemom /v/ se uresničuje skupaj z besedo, pred katero stoji, torej enako kot začetno vzglasje zloga (#__V) s fonemom /v/ pred soglasnikom (vC-). Glede na fonetične raziskave (Tivadar 1999) imamo dve možnosti izgovarjave predloga *v*: (1) zlog z zgradbo CV, tj. z razvejanim vzglasjem, npr. zlog [ʋto.] v *v toku* [ʋto.ku]; (2) samostojni zlog V z rimo in jedrom, npr. zlog [u.] v *v toku* [u.to.ku].
- (b) Predlog s fonemom /v/ izgovarjamo skupaj z besedo, pred katero stoji, torej enako kot začetno vzglasje zloga (#__V) s fonemom /v/ pred samoglasnikom (vV-). Glede na fonetične raziskave (Tivadar 1999) imamo dve možnosti izgovarjave predloga *v*: (1) zlog z zgradbo CV, tj. z vzglasjem, npr. zlog [ʋɔ.] v *v oko* [ʋɔ.ko], saj je to položaj fonema /v/ pred V; (2) samostojni zlog V z rimo in jedrom, npr. zlog [u] v *v oko* [u. ɔ.ko].

Prikaz 10: Predlog v pred začetnim vzglasjem s soglasnikom (v toku) in s samoglasnikom (v oko) (v poenostavljenem prikazu): nezlogotvorna in zlogotvorna izgovarjava

8.2 Status fonema /v/

Status fonema /v/ je dvoj: aproksimant (v tradicionalnem jezikoslovju *zvočnik*),² tj. alofona [v] in [ʊ], in pripornik, tj. alofon [v]. Alofon [v] potrjuje njegova razvrstitve: /v/ pred drsnikom /j/, jezičnikoma [r], [l], nosnikoma [m], [n] kot aproksimant [ʊ] v razvrstitvi ne bi mogel nastopati, saj ima enako zvočnost kot /j/ in večjo zvočnost od [r], [l], [m], [n], zato tu nastopa [v] z zmanjšano zvočnostjo: [v]jedati, [v]rag, [v]laga, [v]mes, [v]nesti.³ Alofoni fonema /v/, tj. [v], [ʊ] in [ʊ̃], so v slovenskem jeziku v dopolnjevalni razvrstitvi: v razvrstitvi se medsebojno izločujejo. Nezlogotvorni alofon [ʊ] se lahko premenjuje z zlogotvornim alofonom (nenaglašanim kratkim) [u] (tj. [ū]), ki je izbirni alofon *u*-ja.

Pri izgovarjavi fonema /v/ kot zlogotvorne glasovne različice [ū] je v raziskovanju treba upoštevati tudi *Lombardov učinek* spreminjanja jakosti lastnega govora zaradi zvočnega okolja (npr. hrupa okolja, poslušanja lastnega glasu) z namenom večje razumljivosti, kar se kaže kot preoblikovanje govora v raznih sestavinah, ob drugih pojavih povečanje jakosti (*intenzitete*), daljšanje samoglasnikov, višanje F1 in F2 (Junqua 1996: 16). Lahko gre za hiperartikularnost in hiperkorektnost z namenom poudariti, da je izbrana glasovna različica [ū] slišna

2 »Delitev soglasnikov na zvočnike in nezvočnike sem izpeljal na podlagi distribucijskih značilnosti: po teh so zvočniki soglasniki, ki pred seboj trpijo tako zveneče kakor nezveneče nezvočnike, pred premorom ali nezvenečimi nezvočniki pa nimajo fonoloških nezvenečnosti parov, kar je značilno za nezvočnike: ti v soglasniškem sklopu morajo vsi biti bodisi zveneči bodisi nezveneči [...] Ta delitev soglasnikov na dve skupini je glede na mojo vključitev fonemov /v/ in /j/ med zvočnike novost v slovenski slovnici. Ločitev soglasnikov na "nezvočne soglasnike" in "zvočnike" je po Šolarjevi zaslugi v slovensko slovnico vpeljala šele Breznikova Slovenska slovnica 1924 in tako je v Slovenski slovnici ostalo vse do moje razprave 1957/58. Po moji zaslugi sta bila za tem v SP 1962 tudi v in j uvedena med zvočnike« (Toporišič 2003: 133–135).

3 Toporišičevi ugotovitvi, da izgovor [v] pred začetnim [r], kot je – po njegovem mnenju – prodril v slovnico in pravorečje, ni sistemski (Toporišič 1961: 28), je sledila avtorjeva slovnica: [w] pred [r] oz. [l]: *vreti, odvleči* (Toporišič 1976, 1984: 71); *vreti* (Toporišič 2000: 76). Tako je tudi v pravopisu: »vendar navadno le« [w]rana, [w]lak (SP 2001: 74). »Verjetno bi morali na osnovi dodatnega gradiva potrditi ali zavreči kodifikacijo zelo pogoste zobnoustnične variante v tem položaju znotraj korenskih morfemov« (Tivadar – Jurgec 2003: 212; Tivadar 1999: 359).

kot *u*-jevska: izbira govora poklicnih in v delu nepoklicnih govorcev v radijskih oddajah v natančni in izjemno razsežni fonetični raziskavi (Tivadar 1999: 346, 348–351, 352, 354–359; prim. Tivadar – Jurgec 2003: 211–212). V počasnem ali zaznamovanem govorjenju (to je v individualnem izražanju poudarjanja, negotovosti, čustvenosti idr.) se kak glas (glasovna različica fonema) lahko izgovarja zaznamovano: *grem* [ˈvə] *hišo*, *grem* [u].*hišo*, pri čemer predlog tvori samostojni zlog, čeprav se sicer predlogi izgovarjajo kot del besede, pred katero stojijo: [u]. *ča.sih*, *ob*. [u]. *la.dam*, *po*. [u]. *sem*. Gre tudi za poznavanje knjižnojezikovne norme uporabnikov jezika, identificiranje z njo, lastno razumevanje in interpretiranje norme, kar je v veliki meri vezano na izrazitev norme v SP 2001, ki glede razvrstitve alofonov /v/ podaja izbirnost med [w] oz. [ɰ] in [u] v sicer enakem glasovnem okolju (SP 2001: 73–74; Tivadar 1999: 346–359). Omenjena raziskava fonema /v/ je pokazala nejasnosti definiranja glasovnih različic /v/ v slovenskem govorjenem knjižnem jeziku in variantnost uresničevanja pravopisno-pravorečne norme SP 2001 (str. 73–75) ter potrebo po fonetično-fonološki obravnavi glasovnih različic fonema /v/. Moj prispevek se fonetično opira na raziskavo Tivadar 1999 ter na raziskavi Horga 2019 in Srebot Rejec 2000.

8.2.1 Povratno zvenečnostno prilikovanje (regresivna zvenečnostna asimilacija)

Ta pojav nastopa, ko sta v govorjenem nizu zaporedna segmenta nezvočnika, različna po zvenečnosti: drugi segment vpliva na prvi segment, tako da določi njegovo zvenečnost: *posadka* – *posa*[t]ka. Zveneči nezvočniki imajo zvenečnostno premeno – razzvenečenje tudi v besednem izglasju oz. pred premorom ([#]): *plaz* – *pla*[s#].

Drnsniki, jezičniki in nosniki v soglasniškem nizu ne vplivajo na zvenečnost nezvočnikov pred seboj in za seboj: [t]ja, [s]lok, [sp]raviti, [s]meh, [s]neg; *izolacij*[sk]i, *gasil*[sk]i, *p*[ə]r[st]en, *ko*[s]mat, *ro*[s]nat, *gam*[s]ji, *velikan*[s]ski; *buj*[t], *kil*[t], *p*[ə]r[st], *gam*[s], *stimulan*[s]. Fonem /v/ nima zvenečnostne premene pred samoglasnikom: [v]ol, *pe*[v]ec; ter v vzglasju in izglasju besede oz. za ali pred premorom: [u]dreti; *goto*[u]. Ne vpliva na zvenečnost nezvočnika pred seboj in za seboj: [k]vas, *v*[s]e, *po*[s]vetiti, *nižav*[sk]i, *ov*[c]; v zvezi dveh besed: *prav* [t]am.

Fonem /v/ ima glede na svojo razvrstitev v vzglasju in izglasju zloga možnosti nastopanja kot: (a) aproksimant (drsnik), (b) pripornik [v] z zmanjšano zvočnostjo. Glede na zvočnike je v najmanj zvočen (Srebot Rejec 1992: 228; Tivadar 1999: 352). Preveril bom, ali možnosti upoštevata načelo zaporedje zvočnosti – NZZ. Uporabim zvočnostno lestvico z zvočnostnimi indeksi (ZI): V (6) – samoglasnik oz. *vokal*, G (5) – drsnik oz. angl. *glide*, L (4) – jezičnik oz. *likvida*, N (3) – nosnik oz. *nazal*, F (2) – pripornik oz. *frikativ*, S (1) – zapornik oz. angl. *stop*. Predpostavim: ker je vrednost zvočnosti [v] nižja kot pri drugih zvočnikih, je približana nezvočnikom pripornikom (F). V konfiguracijah z [v]

na mestu, kjer so glede na NZZ priporniki (v FF), je vrednost $ZI([v])$ manjša od 3 oz. glede na razvrstitev 2.⁴

Izračunam *zvočnostno razdaljo* – ZR, in sicer $ZR = ZI(C_2) - ZI(C_1)$, za razvrstitve /v/ v soglasniških nizih v vzglasju in izglasju zloga. Izračunam še *razliko zvočnosti* – RZ kot razmerje ZR med soglasnikoma v vzglasju in med samoglasnikom jedra ter prvim soglasnikom vzglasja oz. izglasja po obrazcu $RZ = 1 - (ZI(C_2) - ZI(C_1))/(ZI(V) - ZI(C_1))$ (metodologija je podana v Unuk 2022: 86–90). Preverim, ali je /v/ v vzglasju in izglasju kot C_1 mogoč kot drsnik (G) in pripornik z nižjo zvočnostjo ([v]).

Prikaz 11: Možnosti nastopanja /v/: aproksimant oz. drsnik (G), pripornik z nižjo zvočnostjo ([v]) glede na ZR in RZ

a) Fonem /v/ kot drsnik (G)							b) Fonem /v/ kot pripornik								
	Vz.	ZR	RZ		Iz.	ZR	RZ		Vz.	ZR	RZ		Iz.	ZR	RZ
<i>vjesti</i>	GG-	0	1	<i>brv</i>	-LG	-1	2	<i>vjesti</i>	[v]G-	3	0,25	<i>brv</i>	-L[v]	2	0,5
<i>vleči</i>	GL-	-1	2					<i>vleči</i>	[v]L-	2	0,5				
<i>vnema</i>	GN-	-2	3					<i>vnema</i>	[v]N-	1	0,75				
<i>vhod</i>	GF-	-3	4					<i>vhod</i>	[v]F-	0	1				
								<i>shod</i>	FF-	0	1				

[v]G-	[v]L-	-L[v]	[v]N-	[v]F-	FF-	GG-	GL-	-LG	GN-	GF-
0,25	0,5	0,5	0,75	1	1	1	2	2	3	4

Označene konfiguracije v ranžirni vrsti glede na RZ se potrjujejo: [v]G- – *vjesti*, [v]L- – *vleka*, *vrisk*, -L[v] – *brv*, *želv*, [v]N- – *vnos*, *vmes*, [v]F- – *vhod*, FF- – *shod*, GG- (vG-) – *vjesti*. Konfiguracije GL-, -LG, GN-, GF- se ne uresničujejo.

Konfiguraciji [v]G- in GG- bi se glede na ZR v jeziku potrdili glede na možnosti, da je /v/ uresničen kot drsnik – v vzglasju v GG- – ali kot pripornik z manjšo zvočnostjo – v vzglasju [v]G-. Konfiguracije enakih prvin so dovoljene in določajo, da je v govornem knjižnem jeziku $MNZR \geq 0$, tako je konfiguracija GG- mogoča. Možnost obeh konfiguracij, tj. GG- (vG-) in [v]G-, v vzglasju zloga zaplete reševanje vprašanja /v/ kot drsnika oz. pripornika z manjšo zvočnostjo.

8.2.1.1 Razvrstitev /v/ kot drsnika

V vzglasju zloga pred samoglasnikom in izglasju zloga za njim se konfiguraciji GV- (vV-) ([v]e.dno, o.š[v][ə]r.ka.ti) in -VG (-Vv) (*zdra*[u]) ravnata po NZZ: v vzglasju zvočnost narašča, $ZR(vV-) = 1$, v izglasju pada, $ZR(-Vv) = 1$. Drugače je v vzglasju zloga, kjer je /v/ prvi segment dvočlenskega (ali veččlenskega)

4 Dvojnost uresničevanja fonema /v/ je ugotovljena tudi v drugih jezikih. V poljskem jeziku ima zobnostni pripornik [v] poseben status – nezvočnik ali zvočnik (Gussmann 2007: 208–210). V danskem jeziku je fonem /v/ ali aproksimant [ʋ] ali zobnostni pripornik [v] (Basbøll 2007: 62). V norveškem jeziku se /v/ obnaša kot drsnik, v vzglasju zloga pred /r/ pa kot nezvočnik (Kristoffersen 2000: 39).

soglasniškega niza. V vzglasju konfiguracije GG- (vG-), GL- (vL-), GN- (vN-), GF- (vF-) glede na NZZ niso mogoče, saj ni postopnega naraščanja zvočnosti. Konfiguracija GG- (vG-) je glede na $MNZR \geq 0$ mogoča, a sta le dve potrditvi kot rezultat besedotvornih procesov: *vjesti*, *vjedati*. NZZ določa, da mora zvočnost v vzglasju naraščati, torej bi bil /j/ v /vj-/ zvočnejši glede na /v/, saj potrditev v jeziku za vzglasje /jv-/ ni. A /vj-/ se pojavlja le v dveh leksemih, /v/ pa je predpona. Fonema /v/ in /j/ sta drsnika, po NZZ ne moreta tvoriti niza v vzglasju. Ugotovim, da gre pri /vj-/ le za mogočo konfiguracijo [v]G-, ki je po NZZ edina dopustna; primera *vjesti*, *vjedati* uvrstim v to konfiguracijo.

V izglasju je le konfiguracija LG- (-Lv); ne ravna se po NZZ, saj zvočnost ne pada, in konfiguracija ni mogoča.

Vzglasne konfiguracije in izglasna konfiguracija se ne ravna po zgradbi zloga, določeni z NZZ; ne morejo se uresničiti.

8.2.1.2 Razvrstitev /v/ kot pripornika z zmanjšano zvočnostjo

V vzglasju in izglasju so konfiguracije po $MNZR \geq 0$ za slovenščino mogoče. Konfiguracije [v]G-, [v]L-, [v]N- upoštevajo NZZ, konfiguracija [v]F- pa se ne ravna po NZZ, saj zvočnost ne narašča, a je glede na $MNZR \geq 0$ in RZ mogoča. Pri /vx-/ bi moralo nastopiti povratno zvenečnostno prilikovanje – razzvenečenje /v/.

V slovenskem govorjenem knjižnem jeziku ima /v/ pred nezvočniki in premorom alofon [v̥], da se izogne povratnemu zvenečnostnemu prilikovanju nezvočnikov, pred drsnikoma /j/, /v/ (kot predlog), jezičnikoma /l/, /r/ in nosnikoma /m/, /n/ pa alofon pripornik [v], saj v teh nizih zvenečnostne premene nezvočnikov ni. Da je /v/ lahko v vzglasju zloga pred jezičnikom, drsnikom in nosnikom, mora glede na NZZ in $MNZR \geq 0$ svojo zvočnost zmanjšati glede na zvočnost nosnika, jezičnika in drsnika: zobnoustnična varianta [v̥] je najmanj zvočna glede na zvočnike; v vzglasju besede pred nezvenečimi nezvočniki in v izglasju besede je intenziteta /v/ v izgovarjavi najnižja (Horga 2019: 31–33).

Lestvica zvočnosti slovenskih zvočnikov po Srebot Rejec (1992: 228) je naslednja: [v] < [m], [n] < [l] < [r] < [j], Toporišič (1992: 380) je za [j] dodal še alofon [v̥]. Podrobneje glej Toporišič 2000: 85.

Pri vpeljavi [ɱ] in [w] (Toporišič 1961: 28–29, 37–38), ki imata na zvočnostni lestvici nizko vrednost (Toporišič 2000: 85), pred nezvočniki in premorom, po analogiji še [w] pred zvočniki (glede na t. i. sistemskost, Toporišič 1961: 28), kaže na povratno zvenečnostno prilikovanje, čeprav to sicer ne velja za drsnike, jezičnike in nosnike. Glede na zgradbo zloga po NZZ bi bila [ɱ] in [w] nezvočnika pripornika, ki bi se ravnala po povratnem zvenečnostnem prilikovanju. »Zvočniki ne vplivajo na zvenečnost pred njimi stoječih nezvočnikov«; vendar SP 2001 (str. 73) navaja primer razzvenečenja nezvočnika pred nezvenečim [ɱ]: *predvsem* – *pre[tɱ]sem*.

Fonem /v/ glede na zlogovno zgradbo po NZZ v vzglasju zloga ne more nastopati kot drsnik [v] pred drsnikom /j/, /v/, jezičnikoma /l/, /r/, nosnikoma /m/, /n/, zato se uresničuje tako, da zmanjša svojo zvočnost in nastopa kot fonetično uresničeni pripornik – alofon [v], kar ustreza zvočnosti konfiguraciji vzglasja (NZZ): [v]j^{est}i; [v]l^{ak}, [v]r^{eme}; [v]m^{es}, [v]n^{esti}. Fonološko je zvočnik, saj ne povzroča zvenečnosti premene nezvočnika pred seboj: [c]v^{reti}. Predlog v se izgovarja skupaj z besedo, pred katero stoji: v *vinu* – [vu]inu; [v] ima manjšo zvočnost kot [v], zato je tako zaporedje v vzglasnem nizu dopustno po NZZ (več o [vu] v nadaljevanju), [v]jezeru, [v]lepoti, [v]rogu, [v]mišnici, [v]nosu. Povsod v obravnavanih razvrstitvah je za /v/ mogoč izbirni alofon [ʋ] po analogiji z /v/ pred nezvočniki v vzglasju zloga, tj. v položaju ne pred samoglasnikom.⁵

Fonem /v/ ima v vzglasju zloga pred nezvočniki, v izglasju zloga za samoglasnikom in pred premorom v izglasju besede alofon [ʋ]. Pred nezvočniki v vzglasju zloga [ʋ] nastopa kot vrivanje (epenteza), da ne pride do zvenečnosti premene /v/ pred nezvočniki: [ʋ]hod, [ʋ]zrok. Pred premorom za jezičnikoma /l/, /r/ v besednem izglasju se [ʋ] uresničuje zaradi simetrije izglasja zloga glede na vzglasje zloga, da ne pride do razzvenečenja /v/ pred premorom: žel[ʋ], br[ʋ]. V izglasju zloga za samoglasnikom nastopa [ʋ]: pra[ʋ]. Raziskovanje kaže, da je v vzglasju pred zvenečimi nezvočniki in sredi besede intenziteta v izgovarjavi /v/ najvišja (Horga 2019: 31–33), kar potrjuje razvrstitev ʋ-ja v vzglasju in izglasju zloga.

8.3 Razvrstitev glasovnih različic oz. alofonov /v/

Fonološko gledano besede sestojijo iz zlogov, z vidika oblikoslovja pa iz morfemov. Pri tem so *morfi* kot uresničitve morfemov pridruženi glasovni verigi (Golden 1997: 154), podobno kot so glasovi pridruženi fonemom in zlogom. Meje zlogov in meje morfemov se zaradi zgodovinskih procesov in oblikoglasnih (*morfonoloških*) danosti vedno ne pokrivajo; to povsem velja za pojave sredi besed in je značilnost indoevropskih jezikov (Kořínek – Erhart 2000: 123–124). T. i. zunajzlogovni soglasniki so lahko oblikoslovni (gl. Unuk 2022: 82–85); če ima jezik soglasniške predpone ali pripone, se lahko pojavijo na robovih besed kot dodani posebni soglasniki (Duanmu 2008: 237). Glede t. i. zunajzlogovnih segmentov v izglasju oz. vzglasju zloga je pomembna *težnja proti alomorfnosti*: teži se k temu, da se ohrani morfeme v isti obliki ne glede na glasovno okolje (Duanmu 2008: 46–47). Pri tem se težnja povezuje s pravili zlogovnega vzglasja in izglasja. *Zakonitost vzglasij* zloga določa, da so sredi besede prednostna vzglasja zloga, ki

5 Predpis (norma) za fonem /v/ v aktualnem pravopisnem priročniku (SP 2001: 73–74) vpliva na govorno uresničevanje /v/ pri uporabnikih jezika, tako da so se za fonološko razvrstitev /v/ predpisane glasovne različice [ʋ], [w], [ʊ] in tudi izbira različica [ʊ] ustalile različno, uresničevanje [ʋ], [w] pa pretežno ni potrjeno, kot predstavljajo raziskave (Srebot Rejec 1992; Tivadar 1999; Horga 2019; Srebot Rejec 2000).

se čim manj razlikujejo od začetnih vzglasij. *Zakovitost izglasij* zloga predpisuje, da so prednostna izglasja zloga sredi besede, ki se čim manj razlikujejo od mogočih izglasij zlogov na koncu besed v jezikovnem sestavu (Vennemann 1988: 32–33, po Duanmu 2008: 54). Odnosi v soglasniških nizih sicer določajo notranjo in zunanjo simetrijo soglasniških nizov ter zrcalno simetrijo vzglasja in izglasja, tj. obrnljivost soglasniških nizov v izglasju glede na vzglasje zloga (Unuk 2003: 87–93, 115–118).

Posamezne kombinacije fonemov določajo fonotaktična *pravila razvrstitve (distributivna pravila)*.

8.3.1 Fonotaktična pravila razvrstitve glasovnih različic oz. alofonov fonema /v/

Pravila temeljijo na razlikovalnih lastnostih alofonov fonema /v/ in položaju fonema /v/ v vzglasju in izglasju zloga glede na razvrstitev segmentov po zvočnosti.

I. Fonem /v/ v vzglasju zloga

(1) V začetnem vzglasju zloga pred samoglasnikom (#vV-)

Pred samoglasnikom nastopa (zobno)ustnični [v]: *vera, voda* – [v]era, [v]oda;
/v/ v predlogu *v* ne za samoglasnikom: *v oknu* – [v]oknu.

(2) V začetnem vzglasju zloga pred soglasnikom (#vC-)

(2a) Pred nezvočnikom nastopa nezlogotvorni [ɹ]: *vkapati, vzeti* – [ɹ]kapati, [ɹ]zeti; /v/ v predlogu *v* ne za samoglasnikom:

v hiši, v gradu – [ɹ]hiši, [ɹ]gradu; *sem v hiši, sem v gradu* – sem [ɹ]hiši, sem [ɹ]gradu.

(2b) Pred [j], [r], [l], [m], [n] nastopa priporniški (zobno)ustnični [v], izbirna glasovna različica (glede na pravopisno privajenost po SP 2001: 73–74) je [ɹ].

V razvrstitvi glede na NZZ fonem /v/ kot alofon [v] ne more nastopati pred drsnikom, jezičnikom in nosnikom, saj ima enako zvočnost kot drsnik ter večjo zvočnost kot jezičnik in nosnik, zato mora zmanjšati svojo zvočnost:

vjesti, vreme, vlada, vmes, vnesti – [v]jesti, [v]reme, [v]lada, [v]mes, [v]nesti;
([ɹ]jesti, [ɹ]reme, [ɹ]lada, [ɹ]mes, [ɹ]nesti);

/v/ v predlogu *v* ne za samoglasnikom:

v jaslih, v lesu, v reki, v mestu, v nosu – [v]jaslih, [v]lesu, [v]reki, [v]mestu, [v]nosu;
([ɹ]jaslih, [ɹ][v]odi, [ɹ]lesu, [ɹ]reki, [ɹ]mestu, [ɹ]nosu).

Kombinacija dveh /v/ v *vodi* bi se izgovarjala [v][v]odi; uporabnik jezika bi lahko videl podvojeni soglasnik, v jezikovni praksi pa bi se lahko izgovarjal vrinjeni polglasnik: [və].[v]odi, tako da je primernejši izgovor z nezlogotvornim [ɥ]: [ɥ][v]odi. Da ne pride do odstopanja od NZZ, tj. do ravnega poteka zvočnoti ([v][v]) in zato vrivanja polglasnika, npr.: [və] [v]remenski, se /v/ v predlogu *v* ne za samoglasnikom v spodnjih primerih izgovarja kot nezlogotvorni [ɥ]. Predlog se izgovarja skupaj z besedo, pred katero nastopa, zato je to razvrstitev /v/ v vzglasju pred pripornikom (zobno)ustničnim [v]), mogoč je le nezlogotvorni [ɥ]:

v vremenski, v vladni, v vmesni, v vnemi – [ɥ][v]remenski, [ɥ][v]ladni, [ɥ][v]mesni, [ɥ][v]nemi.

(3) Sredi besede /v/, ki ni za samoglasnikom (-CvC-, -CvV-)

(3a) Za soglasnikom in pred nezvočnikom (-CvC-) nastopa nezlogotvorni [ɥ].

Fonem /v/ izgovarjamo po vzorcu morfemske členitve besedne zgradbe, tj. na morfeme oz. zloge, in izgovarjave začetnih vzglasij zloga, torej kot se /v/ izgovarja na začetku besede pred nezvočnikom, tj. nezlogotvorni [ɥ]:

odvzeti, nadvse, podvprašanje – od.[ɥ]ze.ti, nad.[ɥ]se, pod.[ɥ]pra.ša.nje ([ɥ]ze.ti, [ɥ]se, [ɥ]pra.ša.nje).

(3b) V položaju za soglasnikom in pred drsnikom, jezičnikom in nosnikom nastopa (zobno)ustnični [v].

Sredi besede ne za samoglasnikom in pred [j], [r], [l], [m], [n] izgovarjamo /v/ po vzorcu morfemske členitve besedne zgradbe, tj. na morfeme oz. zloge, in izgovarjave začetnih vzglasij zloga, torej kot se /v/ izgovarja na začetku besede, tj. (zobno)ustnični pripornik [v]; izbirna glasovna različica (glede na pravopisno privajenost po SP 2001: 73–74) je nezlogotvorni [ɥ]:

vrvjo, odvleči, ničvreden, razvneti – [və]r.[v]jo, od.[v]le.či, nič.[v]re.den, raz.[v]ne.ti;
([v]je.da.ti, [v]le.či, [v]re.te.no, [v]ne.ti);
([və]r.[ɥ]jo, od.[ɥ]le.či, nič.[ɥ]re.den, raz.[ɥ]ne.ti).

(3c) V položaju za soglasnikom in pred samoglasnikom (-CvV-) nastopa (zobno)ustnični [v]. Sredi besede /v/, ki ni za samoglasnikom in je pred samoglasnikom, izgovarjamo po vzorcu morfemske členitve besedne zgradbe, tj. na morfeme oz. zloge, in izgovarjave začetnih vzglasij zloga, torej kot se /v/ izgovarja na začetku besede, tj. (zobno)ustnični [v]:

bukvin, ledveni, nesveta – bu.k[v]in, le.d[v]e.ni, ne.s[v]e.ta (k[v]as, d[v]e, s[v]et).

- (4) **Sredi besede /v/ med samoglasnikoma (-VvV-) nastopa kot (zobno)ustnični [v].** Fonem /v/ izgovarjamo po vzorcu morfemske členitve besedne zgradbe, tj. na morfeme oz. zloge, in izgovarjave začetnih vzglasij zloga, torej kot se /v/ izgovarja na začetku besede pred samoglasnikom, tj. (zobno)ustnični [v]:

sloveniti, govoriti, sivina – slo.[v]e.ni.ti, go.[v]o.ri.ti, si.[v]i.na ([v]e.de.ti, [v]o.da, [v]i.de.ti).

- (5) **Predponski u- iz v- v začetnem vzglasju pred soglasnikom (uC-) in pred samoglasnikom (uV-)**

- (5a) Pred soglasnikom (uC-) se uresničuje kot zlogotvorni [u] v jedru zloga: [u].bi.ti.

- (5b) Pred samoglasnikom (uV-) se uresničuje kot zlogotvorni [u] v jedru zloga: [u].o.kvi.ri.ti.

II. Fonem /v/ v izglasju zloga

- (1) V končnem izglasju zloga (-Vv#, -Cv#), tj. na koncu besede, nastopa nezlogotvorni [ɥ].

- (1a) Za samoglasnikom v končnem izglasju -Vv# fonem /v/ izgovarjamo, kot je izgovarjava za samoglasnikom (v t. i. fonetičnem oz. nefonemskem dvoglasniku), tj. nezlogotvorni [ɥ]:

krov, ohrovt, ovc (rod.), ovčk (rod.) – kro[ɥ], o.hro[ɥ]t, o[ɥ]c, o[ɥ]čk.

V predlogu v v zvezi besed, ko se prva beseda konča na samoglasnik, /v/ izgovarjamo kot nezlogotvorni [ɥ]:

je v hiši, je v gradu, je v vodi, je v lopi, je v reki – je [ɥ] hiši, je [ɥ] gradu, je [ɥ] vodi, je [ɥ] lopi, je [ɥ] reki.

- (1b) V končnem izglasju zloga, tj. na koncu besede, za soglasnikom jezičnikom // oz. /r/ (-Cv#), nastopa nezlogotvorni [ɥ].

Fonem /v/ bi izgovarjali po vzorcu somerne zrcalnosti začetnih vzglasij zloga: kot se /v/ izgovarja na začetku besede pred //, /r/ (tj. (zobno)ustnični pripornik [v]), bi se izgovarjal tudi na koncu besede. Vendar izgovarjamo [ɥ], da se izognemo zvenečnosti premeni /v/ pred premorom: v[ɔ]rv, želv (rod.) – v[ɔ]r[ɥ], žel[ɥ].

Izgovarjava z zlogotvornim [u] je zaznamovana oz. nenevtralna: pride do preureditve zlogovnih sestavnikov oz. prezlogovanja (kot težnja po uresničitvi osnovne konfiguracije zloga – CV): v[ɔ]r.[u], žel.[u] oz. v[ɔ].r[u], že.l[u].

- (2) Sredi besede /v/ za samoglasnikom in pred soglasnikom (-VvC-) nastopa kot nezlogotvorni [u̥]. Fonem /v/ izgovarjamo po vzorcu izgovarjave končnih izglasij zloga, torej kot se /v/ izgovarja na koncu besede za samoglasnikom (v t. i. fonetičnem oz. nefonemskem dvoglasniku), tj. nezlogotvorni [u̥]:

zapravljen, brinovka, starševski – za.pra[u̥].ljen, bri.no[u̥].ka, star.še[u̥].ski (pra[u̥], bri.no[u̥], star.še[u̥]).

- (3) Sredi besede se -u- iz v- med samoglasnikom in soglasnikom (-VuC-) izgovarja kot nezlogotvorni [u̥].

Sredi besede se -u- iz v- pojavlja v redkih besedah, izgovarja se kot nezlogotvorni [u̥] v izglasju zloga za samoglasnikom (v t. i. fonetičnem oz. nefonemskem dvoglasniku): *nauk – na[u̥]k* (izgovarjava z zlogotvornim [u] je zaznamovana oz. nenevtralna: *na.[u]k*).⁶

- (4) V zvezi besed, ko se prva beseda končuje s samoglasnikom, druga pa se začinja z /v/ pred soglasnikom, /v/ izgovarjamo, kot je izgovarjava /v/ za samoglasnikom (v t. i. fonetičnem oz. nefonemskem dvoglasniku), tj. nezlogotvorni [u̥]:

dekle vzame, soncu vsak, rja vjeda, lepo vreme, pozni vlak, goreča vnema, delamo vmes – dekle [u̥]zame, soncu [u̥]sak, rja [u̥]jeda, lepo [u̥]reme, pozni [u̥]lak, goreča [u̥]nema, delamo [u̥]mes.

III. Izbirni alofon fonema /v/ zlogotvorni [u]

Izbirni alofon fonema /v/ je zlogotvorni [u] le v zaznamovanem (nenevtralnem) izgovoru, npr. v poudarjanju, in to le:

- (1) **v začetnem vzglasju pred soglasnikom (#vC-):**

pred nezvočnikom: [u].*tis*, [u].*kapati*, [u].*zeti*;

pred [j], [r], [l], [m], [n]: [u].*jesti*, [u].*reme*, [u].*Jada*, [u].*mes*, [u].*nesti*;

/v/ v predlogu v: [u].*oknu*, [u].*jaslih*, [u].*[v]odi*, [u].*lesu*, [u].*reki*, [u].*mestu*, [u].*nosu*;

[u].*[v]remenski*, [u].*[v]ladni*, [u].*[v]mesni*, [u].*[v]nemi*;

– v vzglasju sredi besede med soglasnikoma (-CvC-):

pred nezvočnikom: *od.[u].ze.ti*, *nad.[u].se*, *pod.[u].pra.ša.nje*;

pred [j], [r], [l], [m], [n]: *v[ə]r.[u].jo*, *od.[u].le.či*, *nič.[u].re.den*, *raz.[u].ne.ti*,

- (2) v zvezi besed z /v/ za besedo na samoglasnik: *je [u.] hiši*, *je [u.] gradu*, *je [u.] vodi*, *je [u.] lopi*, *je [u.] reki*.

6 Leksem *nauk*: iz rekonstruiranih pslovan. vy- oz. ide. korena *h₁eyk-* (Snoj 2022).

9 POVZETEK

Fonetično-fonološki status fonema /v/ v slovenskem govornem knjižnem jeziku je v preteklosti pritegoval precejšnje pozornost v jezikoslovnih razpravah in fonetično-fonoloških raziskavah, in to predvsem glede nejasnosti v definiranju fonetičnih lastnosti glasovnih variant – alofonov /v/ in njihove transkripcije ter razvrstitve v stvarni rabi pri uporabnikih jezika. Novejše fonetično-fonološke raziskave ne potrjujejo norme v kodifikaciji /v/ v govornem knjižnem jeziku.

Raziskava fonema /v/ izhaja iz njegove razvrstitve v vzglasju in izglasju zloga glede na potek zvočnosti v zlogu. Zajema: kratek prikaz diahronih sprememb /v/ in obravnava /v/ v normativnih priročnikih, razvrstitve /v/ v soglasniških nizih vzglasja in izglasja zloga. Predstavlja povezljivost /v/ z drugimi fonemi in njegovo funkcionalno učinkovitost. Ugotavlja njegove alofone in njihovo transkripcijo.

Fonem /v/ nastopa v vzglasju in izglasju zloga, kar je pomembno za razvrstitev njegovih alofonov. V besedi je /v/ umeščen v vzglasje in izglasje ter na sredi. V zlogih je v eno-, dvo-, tro-, štiričlenskih začetnih in eno-, dvo-, tročlenskih končnih ter eno-, dvo-, tro-, štiričlenskih sredinskih soglasniških nizih. S soglasniki se v vzglasju zloga veže z 18 fonemi desno (ne s /f/, /dž/) in enajstimi fonemi levo (ne s /p/, /b/, /f/, /dž/, /j/, /m/, /n/) in v izglasju zloga z dvanajstimi fonemi desno (ne s /j/, /f/, /dž/, zvenečimi nezvočniki). V končnem izglasju je le za jezičnikoma // in /r/. V predlogu v se lahko povezuje z vsemi fonemi.

Glede na ugotovljene artikulacijske, akustične, avditivne lastnosti so alofoni fonema /v/: aproksimanta (drsnika) (zobno)ustnični [v] in polsamoglasnik ustnično-mehkonebni nezlogotvorni [u] z zaokroževanjem (izbirna varianta v neneutralnem govoru je nenaglašeni kratki zlogotvorni [u]) ter (zobno)ustnični pripornik [v] (izbirna varianta je [u], tj. glede na pravopisno privajenost uporabnikov jezika aktualni pravopisno-pravorečni normi z [w]). Alofoni [v], [u] in [v] so v dopolnjevalni razvrstitvi, medsebojno se izločujejo. Alofon [v] nastopa pred samoglasniki. Alofon [u] se uresničuje v vzglasju zloga pred nezvočniki in izglasju zloga za samoglasniki v dvofonemski konfiguraciji *nefonemski dvoglasnik (fonetični dvoglasnik)* za zlogotvornim samoglasnikom, tj. sredi besede in na koncu besede kot izglasje zloga $V\underline{u}$. Za jezičnikoma v besednem izglasju [u] nastopa zaradi zrcalne simetrije izglasja in vzglasja zloga, da ne pride do razzvenečenja /v/ pred premorom. Pred drsnikom /j/, jezičnikoma in nosnikoma v vzglasju zloga je alofon pripornik [v]: aproksimant [v] glede na zvočnostno zgradbo tu ne bi mogel nastopati, zato mora v tu svojo zvočnost zmanjšati, [v] pa je najmanj zvočna varianta.

V transkripciji alofonov fonema /v/ za slovenski jezik po IPA so ustrezni znaki (simboli): ⟨v⟩ za ustničnozobni aproksimant [v], ⟨u⟩ (natančno ⟨u^w⟩) za nezlogotvorni aproksimant z zaokroževanjem [u] (natančno [u^w], v manj natančnem zapisu je lahko znak ⟨w⟩), ⟨v⟩ za pripornik [v], ⟨u⟩ (natančno ⟨ü⟩) za

kratki nenaglašeni zlogotvorni [u] – izbirno različico za [ɯ] in [v] v neneutralnem govoru. Ugotovljena je bila delna neuskklajenost domače fonetične transkripcije z IPA in neuskklajenost njenega razumevanja v preteklih obravnava /v/ (predvsem znakov ⟨u⟩, ⟨w⟩ in ⟨m⟩). Znak ⟨u⟩ je za slovenski jezik najustreznejši, tudi glede na jezikoslovno tradicijo.

Članek prikazuje še umestitve alofonov /v/ v hierarhično zgradbo zloga po načelu *zaporedje zvočnosti*; ugotovljena je epenteza [ɯ] in izognitev regresivni zvonečnostni asimilaciji pred obstruenti v vzglasju zloga, kjer je razvrstitev /v/ kot pri obstruentih: tako je segment /v/ lahko umeščen v zvočnostno hierarhijo zgradbe zloga.

Podana fonotaktična pravila razvrstitev alofonov fonema /v/ so pravzaprav razvrstitve /v/ v začetnem vzglasju in končnem izglasju zloga, sredi besede pa razvrstitev upošteva *težnjo proti alomorfnosti oz. zakonitost vzglasij in zakonitost izglasij*: izgovor /v/ je po vzorcu morfemske členitve besedne zgradbe na morfeme oz. zloge in izgovarjave začetnih/končnih vzglasij/izglasij zloga, torej kot se /v/ izgovarja na začetku/koncu besede.

Za potrebe predpisnih priročnikov bi bilo treba preurediti tudi narodno fonetično transkripcijo in pri tem upoštevati sodobnejše fonetične in fonološke raziskave ter transkripcijo poenostaviti za široki krog uporabnikov jezika.

Ustaljene kratice, krajšave, simboli in sorodno

σ	zlog	Vz	vzglasje
lz	izglasje	R	rima
J	jedro	X	vozišče
C	soglasnik oz. angl. consonant	V	samoglasnik oz. angl. vowel
N	nosnik oz. nazal	L	jezičnik oz. likvida
G	drsnik oz. angl. glide	R	jezičnik oz. likvida
S	zapornik oz. angl. stop	F	pripornik oz. frikativ
.	zlogovna meja	#	premor
l _s	končno izglasje	*	rekonstruirano
>	večje	<	manjše
≥	večje ali enako	=	enako

Preglednica načel, omejitev in kratic

NZZ	načelo zaporedje zvočnosti	ND	načelo dopustnost
MNZR	merilo najmanjša zvočnostna razdalja	AZZ	algoritmizacija zgradbe zloga
ZI	zvočnostni indeksi	ZR	zvočnostna razdalja
RZ	rast zvočnosti	IPA	International phonetic alphabet

LITERATURA

- Bajec – Kolarič – Rupel 1956** = Anton Bajec – Rudolf Kolarič – Mirko Rupel, *Slovenska slovnica*, Ljubljana: DZS, 1956.
- Bezlaj 1939** = Fran Bezlaj, *Oris slovenskega knjižnega izgovora*, Ljubljana: Znanstveno društvo, 1939.
- Basbøll 2007** = Hans Basbøll, *The phonology of Danish*, Oxford: Oxford University Press, 2007, DOI: <https://doi.org/10.1017/S0332586507001679>.
- Breznik 1934** = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Celje: Družba sv. Mohorja, ⁴1934.
- Clements – Keyser 1983** = George N. Clements – Samuel Jay Keyser, *CV phonology: a generative theory of the syllable*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1983 (*Linguistic Inquiry Monograph* 9), <http://seas3.elte.hu/egg12/clements-keyser-83.pdf>.
- Cohn 2003** = Abigail Cohn, Phonology, v: *The handbook of linguistics*, ur. Mark Aronoff – Janie Rees Miller, Oxford – Malden: Blackwell Publishers Ltd., 2003, 180–212.
- Crystal 2008** = David Crystal, *A dictionary of linguistics and phonetics*, Malden – Oxford – Carlton: Blackwell, ⁶2008.
- Dobrovoljc 2004** = Helena Dobrovoljc, *Pravopisje na Slovenskem*, Ljubljana: Založba ZRC, 2004 (Zbirka Lingua Slovenica 1).
- Duanmu 2008** = San Duanmu, *Syllable Structure: the Limits of Variation*, Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Golden 1997** = Marija Golden, *O jeziku in jezikoslovju*, Ljubljana: Filozofska fakulteta v Ljubljani, Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje, 1997.
- Goldsmith 2011** = John Goldsmith, The syllable, v: *The handbook of phonological theory*, ur. John Goldsmith – Jason Riggle – Alan C. L. Yu, West Sussex: Blackwell Publishing Ltd., ²2011, 164–198.
- Greenberg 2006** = Mark L. Greenberg, *A short reference grammar of standard Slovene*, Kansas: University of Kansas, 2006, <https://fran.si/slovnice-in-pravopisi/51/20082006-greenberg>.
- Gussmann 2007** = Edmund Gussmann, *The Phonology of Polish*, Oxford: Oxford University Press, 2007, DOI: <https://doi.org/10.1017/S0952675708001565>.
- Horga 2019** = Damir Horga, Hrvatsko i slovensko /v/ u akustičkoj usporedbi, v: *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest*, ur. Hotimir Tivadar, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019, 27–37.
- Hulst – Ritter 1999** = Harry van der Hulst – Nancy A. Ritter, Theories of the syllable, v: *The syllable: views and facts*, ur. Harry van der Hulst – Nancy A. Ritter, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1999 (*Studies in generative grammar* 45).
- IPA 1999** = *Handbook of the International Phonetic Association: a Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, <https://www.cambridge.org/gb/academic/subjects/languages-linguistics/phonetics-and-phonology/handbook-international-phonetic-association-guide-use-international-phonetic-alphabet?format=PB?format=PB>.
- IPA-razpredelnica 2020** = *The international phonetic alphabet* (revised to 2020), https://www.internationalphoneticassociation.org/IPAcharts/IPA_chart_orig/pdfs/IPA_Kiel_2020_full.pdf.
- Jakopin 1995** = Primož Jakopin, Nekaj števil iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika, *Slavistična revija* 43.3 (1995), 341–375.
- Jakopin 2003** = Primož Jakopin, O nekaterih kvantitativnih kazalcih v slovenskem jeziku, v: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2003 (Obdobja 20), 471–483.
- Jones 1969** = Daniel Jones, *An outline of English phonetics*, Cambridge: W. Heffer & sons Ltd, ⁹1969.
- Junqua 1996** = Jean-Claude Junqua, The influence of acoustics on speech production: a noise-induced stress phenomenon known as the Lombard reflex, *Speech Communication* 20 (1996), 13–22, <https://booksc.org/book/8872280/b137c6>.
- Jurgec 2004a** = Peter Jurgec, Antihiatki pojavi v knjižni slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 10.1 (2004), 125–144.

- Jurgec 2004b** = Peter Jurgec, Fonologija v slovarju novejšega besedja, *Jezikoslovni zapiski* 10.2 (2004), 89–101.
- Jurgec 2007** = Peter Jurgec, *Novejše besedje s stališča fonologije: primer slovenščine*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2007.
- Kenstowicz 1994** = Michael Kenstowicz, *Phonology in generative grammar*, Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 1994, http://courses.washington.edu/lingclas/451/leb_arabic.pdf.
- Kořínek – Erhart 2000** = Josef Miloslav Kořínek – Adolf Erhart, *Úvod do fonologie*, Praha: Academia, 2000.
- Kristoffersen 2000** = Gjert Kristoffersen, *The phonology of Norwegian*, Oxford: Oxford University Press, 2000, DOI: <https://doi.org/10.1017/S095267570100416X>.
- Ladefoged – Disner 2012** = Peter Ladefoged – Sandra Ferrari Disner, *Vowels and consonants*, Oxford: Wiley-Blackwell, 2012.
- Ladefoged – Maddieson 1996** = Peter Ladefoged – Ian Maddieson, *The sounds of the world's languages*, Oxford – Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers, 1996.
- Laver 2003** = John Laver, Linguistic phonetics, v: *The handbook of linguistics*, ur. Mark Aronoff – Janie Rees Miller, Oxford – Malden: Blackwell Publishers Ltd., 2003, 150–179.
- Merše – Jakopin – Novak 1992** = Majda Merše – Franc Jakopin – France Novak, Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov, *Slavistična revija* 40.4 (1992), 321–340.
- Novak 2006** = France Novak, Predponi v- in u- v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, *Stati inu obstatī: revija za vprašanja protestantizma* 2.3–4 (2006), 138–159.
- Noske 1993** = Roland Noske, *A theory of syllabification and segmental alternation*, Tübingen: Niemeyer, 1993, <https://moske.home.xs4all.nl/CV/publicaties/proefschrift/diss1.pdf>.
- Petek – Šuštaršič 1997** = Bojan Petek – Rastislav Šuštaršič, A corpus-based approach to diphthong analysis of standard Slovenian, *Eurospeech '97* (1997), 767–770, <https://www.semanticscholar.org/paper/A-corpus-based-approach-to-diphthong-analysis-of-Petek-Sustarsic/8a-2cc8b663f267947293bedb25e56589c3443825>.
- Ramovš 1924** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Ramovš 1971 (1913)** = Fran Ramovš, Izreka v poeziji (1913), v: *Zbrano delo* 1, ur. Tine Logar – Jakob Rigler, Ljubljana: SAZU, 1971 (Dela SAZU 23/1).
- Rupel 1946** = Mirko Rupel, *Slovensko pravorečje*, Ljubljana: DZS, 1946.
- Snoj 2022** = Marko Snój, *Slovenski etimološki slovar*, 2022, <https://www.fran.si>.
- SP 1935** = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Znanstveno društvo, 1935.
- SP 1950** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – DZS, 1950.
- SP 1962** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – DZS, 1962.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2001.
- Srebot Rejec 1975** = Tatjana Srebot Rejec, Začetni in končni soglasniški sklopi v slovenskem knjižnem jeziku, *Slavistična revija* 23.3–4 (1975), 289–320.
- Srebot Rejec 1992** = Tatjana Srebot Rejec, Initial and final sonorant clusters in Slovene, *Linguistica* 32 (1992), 227–230.
- Srebot Rejec 2000** = Tatjana Srebot Rejec, Še o fonemu /v/ in njegovih alofonih, *Slavistična revija* 48.1 (2000), 41–54.
- Šekli 2016** = Matej Šekli, Pomeni glagolskih predpon v slovenščini, *Philological studies* 1.14 (2016), 273–287.
- Šekli 2021** = Matej Šekli, Geneza naglasnih sistemov slovenskega jezika in njihova standardizacija v knjižni slovenščini, v: *I. slovenski pravorečni posvet*, ur. Tanja Mirtič – Marko Snój, Ljubljana: SAZU, 2021 (Razprave 25), 76–110, <https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies/article/view/353/280>.
- Šuštaršič – Komar – Petek 1999** = Rastislav Šuštaršič – Smiljana Komar – Bojan Petek, Illustrations of the IPA: Slovene, v: *Handbook of the International Phonetic Association: a Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 135–139, <https://www.cambridge.org/gb/academic/subjects/languages-linguistics/phonetics-and-phonology/handbook-international-phonetic-association-guide-use-international-phonetic-alphabet?format=PB?format=PB>.

- Tivadar 1999** = Hotimir Tivadar, Fonem /v/ v slovenskem govornem knjižnem jeziku, *Slavistična revija* 47.3 (1999), 341–361.
- Tivadar – Horjak 2021** = Hotimir Tivadar – Luka Horjak, Smiselna kodifikacija slovenskega pravorečja, v: *1. slovenski pravorečni posvet*, ur. Tanja Mirtič – Marko Snoj, Ljubljana: SAZU, 2021 (Razprave 25), 17–34.
- Tivadar – Jurgec 2003** = Hotimir Tivadar – Peter Jurgec, Podoba govornega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001, *Slavistična revija* 51.2 (2003), 203–220.
- Toporišič 1961** = Jože Toporišič, *Slovenski jezik na pločama: izgovor i intonacija s recitacijama*, Zagreb: Inštitut za fonetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1961 (Acta instituti phonetici 9).
- Toporišič 1976** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 1976.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2000.
- Toporišič 2003** = Jože Toporišič, Slovenska slovnica malo drugače?, v: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, ur. Ada Vidovič Muha, Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2003 (Obdobja 20), 397–420.
- Unuk 2003** = Drago Unuk, *Zlog v slovenskem jeziku*, Ljubljana: Rokus – Slavistično društvo Slovenije, 2003.
- Unuk 2009** = Drago Unuk, Pravopisna načela v slovenskem pravopisu, *Revija za elementarno izobraževanje* 2.4 (2009), 27–36.
- Unuk 2022** = Drago Unuk, Zapletenost vzglasja zloga v slovenskem jeziku: razpršenost zvočnosti v razvrstitvah začetnih/mednih segmentov, *Jezikoslovni zapiski* 28.1 (2022), 69–96.
- Vennemann 1988** = Theo Vennemann, *Preference laws for syllable structure and the explanation of sound change*, Berlin: Mouton de Gruyter, 1988, DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110849608>.
- Žele 2009** = Andreja Žele, Predponsko-predložna razmerja: na primerih glagolov v slovenščini, *Opera Slavica* 19.2 (2009), 23–35.

SUMMARY

The Phonetic and Phonological Status of the Phoneme /v/ in Spoken Standard Slovenian

In the past, the phonetic and phonological status of the phoneme /v/ in spoken standard Slovenian attracted considerable attention in linguistic discussions and phonetic and phonological research, especially in relation to uncertainties in defining the phonetic characteristics of the allophones of /v/ and their transcription and classification in real use by language users. Recent phonetic and phonological research has not confirmed the norm in codifying /v/ in spoken standard Slovenian.

This examination of the phoneme /v/ proceeds from its distribution in syllable onsets and codas based on the sonority values of individual segments in the syllable. The study includes a brief presentation of diachronic changes of /v/ and the treatment of /v/ in normative guides, and the distribution of /v/ in consonant clusters in onsets and codas. It presents the combination of /v/ with other phonemes and its functional effectiveness. It also determines its allophones and their transcription.

The phoneme /v/ appears in onsets and codas, which is important for the distribution of its allophones. In a word, /v/ can appear initially, finally, or medially. In syllables, it appears in one-, two-, three-, and four-element initial clusters, in one-, two-, and three-element final clusters, and in one-, two-, three-, and four-element medial clusters. In consonant clusters in syllable onset, it combines with eighteen phonemes to the right (not to /f/, /dʒ/) and eleven phonemes to the left (not to /p/, /b/, /t/, /dʒ/, /j/, /m/, /n/), and in codas it combines with twelve phonemes to the right (not to /j/, /f/, /dʒ/, voiced obstruents). In

codas it only comes after the liquids /l/ and /r/. As the preposition *v*, it can combine with all phonemes.

Based on the articulatory, acoustic, and auditory characteristics established, the allophones of the phoneme /v/ include the following: the approximants (or glides) (dento)labial [v] and semivowel labiovelar non-syllabic [ɥ] with labialization (an optional variant in non-neutral speech is unstressed short syllabic [u]), and the (dento)labial fricative [ʋ] (an optional variant is [ɥ]; i.e., based on language users' normative familiarity with the current orthographic and orthoepic norm with [w]). The allophones [v], [ɥ], and [ʋ] are in complementary distribution and are mutually exclusive. The allophone [v] appears before vowels. The allophone [ɥ] is common before obstruents in syllable onset, and in codas it appears after vowels in a two-phoneme configuration of a non-phonemic diphthong (phonetic diphthong) after a syllabic vowel—that is, in the middle of the word and at the end as the coda $V\mathfrak{u}]_c$. The allophone [u] appears after liquid consonants in word-final position due to the mirror symmetry of the onset and coda to prevent the devoicing of /v/ before a pause. The allophone before the glide /j/, the liquid consonants, and nasal vowels in syllable onset is the fricative [ʋ]: based on the sonority structure, the approximant [v] is not possible here, and so *v* must reduce its sonority here, with [ʋ] being the variant with the lowest sonority.

The following symbols may be used to transcribe the allophones of the phoneme /v/ in Slovenian according to the IPA: ⟨v⟩ for the labiodental approximant [v], ⟨ɥ⟩ (more accurately ⟨ɥ^w⟩) for the non-syllabic approximant with labialization [ɥ] (more accurately [ɥ^w], and less accurately transcribed ⟨w⟩), ⟨ʋ⟩ for the fricative [ʋ], and ⟨u⟩ (more accurately ⟨ū⟩) for short unstressed syllabic [u]—that is, an optional variant for [ɥ] and [v] in non-neutral speech. Partial discrepancy was established between Slovenian phonetic transcription and IPA, along with discrepancies in understanding it in previous studies of /v/ (especially the symbols ⟨u⟩, ⟨w⟩, and ⟨m⟩). The symbol ⟨u⟩ is the most suitable for Slovenian, also in terms of the linguistic tradition.

This article also discusses the positions of the allophones of /v/ in the hierarchic structure of syllables following the sonority hierarchy; the epenthesis of [ɥ] is determined along with the avoidance of regressive voicing assimilation before obstruents in the syllable onset, where the distribution of /v/ is the same as that of obstruents: the segment /v/ can thus be ranked in the sonority hierarchy within the syllable structure.

The phonotactic rules for the distribution of the allophones of the phoneme /v/ presented are actually distributions of /v/ in the onset and coda, whereas in the middle of the word the distribution follows the tendency toward allomorphy or the principles of onsets and codas: the pronunciation of /v/ follows the pattern of the morphemic division of a word structure into morphemes or syllables and the pronunciation of onset and coda positions (i.e., /v/ is pronounced at the beginning or end of the word).

The Slovenian phonetic transcription should be revised for the needs of prescriptive manuals, taking into account recent phonetic and phonological research, and simplifying the transcription to suit a wide circle of language users.